

Research Article

Open Access

The Role of History Topics in Fourth Grade Social Studies Textbooks in the Formation of National Consciousness

Abdülmelik DOĞAN^{1*} Özcan EKİCİ²

¹ Dicle University, Diyarbakır Türkiye, mlkdgn2321@gmail.com

² Dicle University, Diyarbakır Türkiye, ekiciozcan44@gmail.com

* Corresponding Author: mlkdgn2321@gmail.com

Article Info

Received: 04 January 2026

Accepted: 29 June 2026

Published: 13 July 2026

 10.18009/jcer.1856113

Keywords: Primary school, social studies, national consciousness, history topics

Publication Language: Turkish

This article was published under the continuous publishing model.

Abstract

National consciousness is an important factor that brings a society together, enables them to act collectively, and strengthens harmony and solidarity within that society. Social Studies course is an important tool in instilling, constructing, and transmitting this consciousness to individuals. Therefore, the main objective of this research is to determine the contribution of history topics in the fourth-grade Social Studies textbook to the formation of national consciousness, based on teachers' opinions and through document analysis. The study was conducted using a case study, a qualitative research design. The study group consisted of 40 classroom teachers working in primary schools in Diyarbakır city center and its districts during the 2023-2024 academic year. The document analysis part of the study examined the fourth-grade Social Studies textbook published by Tuna Publishing. The research concluded that elements of national consciousness were mostly limited to one learning area and one unit in the textbook, and that a large majority of the teachers in the study group did not find the topics related to national consciousness sufficient.

To cite this article: Doğan, A., & Ekici, Ö. (2026). İlkokul dördüncü sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih konularının milli bilinç oluşumundaki yeri. *J. Comp. Educ. Res.*, 14, e2614054 <https://doi.org/10.18009/jcer.1856113>

İlkokul Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Tarih Konularının Milli Bilinç Oluşumundaki Yeri

Makale Bilgisi

Geliş: 04 Ocak 2026

Kabul: 29 Haziran 2026

Yayın: 13 Temmuz 2026

 10.18009/jcer.1856113

Anahtar kelimeler: İlkokul, sosyal bilgiler, milli bilinç, tarih konuları

Yayın Dili: Türkçe

Bu makale sürekli yayın modeli kapsamında yayımlanmıştır.

Öz

Milli bilinç; bir toplumu bir araya getiren, birlikte hareket etmelerini sağlayan, toplumda uyumu ve dayanışmayı güçlendiren önemli bir faktördür. Bu bilincin bireylere kazandırılmasında, inşa edilmesinde ve aktarılmasında Sosyal Bilgiler dersi önemli bir araçtır. Bu nedenle araştırmanın temel amacı "dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı içerisinde yer alan tarih konularının milli bilinç oluşumuna katkısı" öğretmen görüşleri doğrultusunda ve doküman analizine başvurarak belirleyebilmektir. Çalışma nitel araştırma desenlerinden durum çalışması ile oluşturulmuştur. Araştırmanın çalışma grubunu 2023-2024 eğitim öğretim yılında Diyarbakır merkez ve ilçelerindeki ilkokullarda görev yapan 40 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışmanın doküman incelemesi kısmında ise ilkokul dördüncü sınıf Tuna Yayıncılık Sosyal Bilgiler ders kitabı incelenmiştir. Araştırma sonunda ders kitabında milli bilinç öğelerinin daha çok bir öğrenme alanı ve bir ünite ile sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Milli bilinç ile bağlantılı konuların yeterliliğine ilişkin elde edilen verilere bakıldığında çalışma grubu öğretmenlerinin büyük bir kısmının konuları yeterli bulmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Summary

The Role of History Topics in Fourth Grade Social Studies Textbooks in the Formation of National Consciousness

Abdülmelik DOĞAN ¹ * Özcan EKİCİ ²

¹ Dicle University, Diyarbakır Türkiye, mlkdgn2321@gmail.com

² Dicle University, Diyarbakır Türkiye, ekiciozcan44@gmail.com

* Corresponding Author: mlkdgn2321@gmail.com

Introduction

National consciousness, which shapes individuals' national identities and personalities, ensures that societies act in unity and solidarity. At the same time, individuals unite around common values, enabling them to become a nation and share a common life (Deveci, 2011). For individuals to develop national consciousness, it is necessary to transmit the common culture and values of the society to them from a young age, taking into account their developmental levels. Therefore, determining the extent to which historical subjects contain elements that contribute to national consciousness is of great importance. Therefore, the main purpose of this research is to determine the contribution of history topics included in the fourth-grade social studies textbook to the formation of national consciousness, based on teacher opinions and by applying document analysis. To this end, answers were sought to the following questions:

- ✓ What is national consciousness?
- ✓ How does national consciousness develop in individuals?
- ✓ Why is the development of national consciousness in individuals important?
- ✓ Do you think the history topics included in the fourth-grade social studies textbooks are sufficient for the development of national consciousness in students?
- ✓ In your opinion, which topics should be given more prominence in the fourth-grade social studies textbook to foster national consciousness among students?

Method

The study was conducted using a case study, a qualitative research design. The study group consisted of 40 classroom teachers working in primary schools in Diyarbakır city

center and its districts during the 2023-2024 academic year. The document analysis part of the study examined the fourth-grade Social Studies textbook published by Tuna Publishing

Findings

An examination of the responses to the questions posed to the teachers in the study group reveals that they define the concept of national consciousness through various dimensions such as social belonging, cultural awareness, social values, shared feelings, solidarity, collective identity, patriotism, and knowledge of historical past. Teachers consider the development of national consciousness important for ensuring social cohesion, the continuity of society, the preservation of national culture, strengthening the sense of belonging, increasing cooperation and responsibility, and preventing social decay. Regarding the adequacy of history topics in fourth-grade Social Studies textbooks for the development of national consciousness, differences in opinion are noticeable; some teachers state that the topics remain at the informational level, are not fully suitable for the students' level, and lack sufficient activities, while others find the textbooks inadequate due to insufficient content, insufficient coverage of diverse topics, and being limited to a single unit. While it is stated that textbooks should give more space to national and religious holidays, historical heroes, love of the flag, tangible cultural elements, national wars, traditional games, and national biographies in order to develop national consciousness among students, the document analysis revealed that concepts such as family, nation, culture, the National Struggle, heroes, and Atatürk appear frequently in relation to national consciousness in the textbook; conversely, concepts such as traditions and customs, family unity, oral history, material and spiritual values, and chronology are dealt with less frequently.

Discussion and Conclusion

The results obtained from interviews with teachers within the scope of the research show that perceptions of the concept of national consciousness differ, but these perceptions are largely shaped around social belonging. Teachers evaluated national consciousness as an individual feeling a sense of belonging to a society, adopting the values of that society, and uniting around a common identity. In addition, national consciousness was associated with concepts such as cultural awareness, shared feelings and values, solidarity, collective

identity, patriotism, and historical awareness. This reveals that national consciousness is not only cognitive but also has an affective and social structure.

The findings regarding the development process of national consciousness show that the theme of the family's awareness stands out. The family, as the first social environment that shapes the individual's value system, plays a significant role in laying the foundations of national consciousness. The cultural heritage, responsibilities, and values transmitted within the family strengthen the individual's bond with society. Furthermore, the sensitivity of teachers, the internalization of social values, and the inclusion of educational content in the media were also cited as effective elements in the formation of national consciousness. The media, in particular, is seen as a powerful tool for the transmission of social values.

When examining the importance of developing national consciousness, it is observed that the concepts of social unity and harmony stand out in teachers' opinions. National consciousness supports the individual's acceptance by society, the strengthening of social relationships, and the development of a shared identity.

Evaluations of the fourth-grade Social Studies textbook reveal that topics related to national consciousness are mostly limited to the Culture and Heritage learning area and the "Learning About My Past" unit. A large majority of teachers found this situation insufficient in terms of content diversity. The unbalanced distribution of national consciousness across different learning areas and the limitation of topics to a single unit were criticized. Teachers who found it sufficient emphasized that the content mostly remained at the informational level and lacked activities.

The results of the document analysis also support these findings. In the "Learning about My Past" unit, important elements related to national consciousness are presented through topics such as family history, elements of national culture, traditional children's games, and the National Struggle. However, the fact that these elements are not integrated throughout the textbook makes it difficult to instill national consciousness in a continuous manner.

Giriş

Sosyal Bilgiler; öğrencilerin toplumsal yaşamı anlamalarına ve uluslararası alanda meydana gelen değişimlere uyum sağlamalarına yardımcı olmak için sosyal bilimlerin temel disiplinlerini öğretmeyi amaçlayan bir derstir. Bu ders farklı disiplinleri bir araya getirerek zengin bir öğrenme deneyimi sunmayı amaçlar (Öksüzöğlu & Çelikkol, 2021). Sosyal Bilgiler dersi sayesinde öğrenciler kendilerini tanır, toplumsal ve milli kimlik edinimi gerçekleştirirler. Öğrenciler bu ders aracılığıyla kendilerini hayata hazırlarken diğer taraftan toplum içerisinde aktif yurttaşlar olmaları sağlanır (Metin Göksu, 2020).

Sosyal Bilgiler disiplinler arası yaklaşımla, içerisinde birçok disiplinin bir arada ele alınmasını sağlar. Disiplinler arası yaklaşım sayesinde birçok bilgi, çok yönlü bakış açılarıyla sunulur. Bu sayede öğrenciler bir alanla sınırlı kalmaz analiz, sentez gibi üst düzey düşünme becerilerini deneyimleme fırsatı bulur (Turna & Bolat, 2015). Sosyal Bilgiler dersi içerisinde önemli bir yer kaplayan disiplinlerden biri de tarihtir. Tarih, Sosyal Bilgilerin temelini oluşturan disiplinlerin başında gelir. Tarih; insanoğlunun kendi geçmişine duyduğu meraktan yola çıkarak; geçmişteki toplumları, kültürleri ve insan faaliyetlerini inceleyerek toplumda ortak bir hafıza oluşturan, bugünün kökenlerini anlamamızı sağlarken aynı zamanda geleceğin de daha bilinçli ve sağlıklı kararlarla inşa edilmesine yardımcı olur (Bulut, 2011; Yıldız, 2003).

Tarih bilinci, milletlerin kendi geleceklerini inşa etme sürecinde yönlendirici bir role sahiptir. Tarih bilinci sayesinde milli bir kimlik edinimi ve ortak toplumsal belleğin oluşumu kazandırılır (Yükseler, 2019). Bu sayede geçmişte yaşanmış olaylar hakkında neden sonuç ilişkisi ile ortak geçmişe daha derin bakış açıları kazandırılır.

Ulusal tarih bilincinin oluşturulması ve geliştirilmesi; bireylerin kimliklerini tanımalarına ve ulusal değerleri korumalarına yardımcı olacaktır. Din, dil, kültür ve kültürel öğeler bireylerin kimliklerini oluşturan temel unsurlardır ve bu unsurların bilinmesi ve korunması ulusal tarih bilincinin oluşturulmasında önemli rol oynamaktadır (Sezginsoy & Akkoyunlu, 2011). Bir bireyin tarih bilincine sahip olması, onun geçmişle olan bağlantısını anlaması ve bu bağlamda kendi kimliğini şekillendirmesi açısından büyük önem taşır. Tarih bilinci, bireyin sadece geçmiş olayları öğrenmesi değil, aynı zamanda bu olayların günümüzdeki etkilerini ve gelecekteki olası sonuçlarını da değerlendirebilmesi anlamına gelir (Turan, 2021). Sosyal Bilgiler dersi aracılığıyla tarih konularının öğretimi tarihsel

sorgulama becerisini geliştirir (Keçe, 2013). Bu durum bireylerin düşünme becerileri üzerinde, zihinsel süreçlerini zenginleştiren bir araç olarak kullanabileceğini ortaya koyar (Collingwood, 2007). Zira Çakmak ve diğ. (2022) Sosyal Bilgiler aracılığıyla sunulan tarih eğitiminin, birçok yönüyle öğrencilerin sosyo-kültürel gelişimlerine ve tarih bilincine önemli katkıda bulunduğunu belirtmektedirler. Bu ders, öğrencilerin içinde bulundukları toplumu, kültürü ve tarihi anlamalarına yardımcı olan önemli bir alandır.

Toplumsal yaşamın sağlıklı bir şekilde devam etmesi, fertlerin sahip olduğu ortak değer ve kültüre bağlıdır. Bu noktada milli bilinç; bir toplumu bir araya getiren, birlikte hareket etmelerini sağlayan, toplumda uyumu ve dayanışmayı güçlendiren önemli bir faktördür. Bireylerin milli kimlik ve kişiliklerini şekillendiren milli bilinç; toplumların birlik ve beraberlik içinde hareket etmesini sağlar. Aynı zamanda bireyler ortak değerler etrafında birleşmekle beraber; millet olma ve ortak bir yaşam imkânına da sahip olurlar. (Deveci, 2011; Ekici, 2023; Koçoğlu, 2013). Zira milli bilinç, bir milleti ayakta tutan önemli bir bağdır. Bu bağ sayesinde ortak kültür, ortak tarih ve ortak dil meydana gelecektir (Özdemir, 2015). Bireylerin milli bilince sahip olabilmesi için, gelişim düzeyleri dikkate alınarak küçük yaştan itibaren, topluma ait ortak kültür ve değerlerin bireylere aktarılması gerekmektedir. Dolayısıyla tarih konularının milli bilincin sağlayıcı öğelerini ne kadar içerdiğini tespit etmek önem arz etmektedir. Bu nedenle araştırmanın temel amacı “dördüncü sınıf sosyal Bilgiler ders kitabı içerisinde yer alan tarih konularının milli bilinç oluşumuna katkısını” öğretmen görüşleri doğrultusunda ve doküman analizine başvurarak belirleyebilmektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

- ✓ Milli bilinç nedir?
- ✓ Bireylerde milli bilinç nasıl gelişir?
- ✓ Bireylerde milli bilincin gelişmesi neden önemlidir?
- ✓ Dördüncü sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih konularının öğrencide milli bilincin gelişmesi için yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
- ✓ Öğrencilerde milli bilincin gelişmesi için sizce dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında hangi konulara daha çok yer verilmelidir?

Yöntem

Araştırma Modeli

İlkokul dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih konularının milli bilinç oluşumundaki yerini saptamak amacıyla yapılan bu çalışma nitel araştırma desenlerinden durum çalışması ile oluşturulmuştur. Nitel araştırmada durum çalışması, durumu veya olayı kapsamlı ve derinlemesine inceleme fırsatı sunar (Şimşek & Yıldırım, 2021). Bu nedenle araştırmacılar genellikle detaylı ve kapsamlı verilere dayanarak sonuçları destekler. Durum çalışmasında elde edilen verilerin boylamsal ve derinlemesine analizi ise araştırmacıların elde ettikleri verileri daha kapsamlı bir şekilde inceleyerek daha derinlemesine anlamlandırma ve yorumlama imkânı sağlar (Glesne, 2013).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2023-2024 eğitim öğretim yılında Diyarbakır merkez ve ilçelerindeki ilkokullarda görev yapan 40 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın amacına uygun olarak belirlenen kriterlere uygun öğretmenlerin seçilmesinde kolay ulaşılabilir durum örnekleme tercih edilmiştir. Bu yöntemde, araştırmacı kendisine yakın ve ulaşılması kolay olan bir durumu tercih eder. (Şimşek & Yıldırım, 2021). Çalışmanın doküman incelemesi kısmında ise ilkokul dördüncü sınıf Tuna Yayıncılık Sosyal Bilgiler ders kitabı (2019) içerisinde yer alan milli bilinç öğeleri tespit edilmiş olup elde edilen veriler tablolar ve görseller şeklinde sunulmuştur. Araştırmanın çalışma grubunda yer alan sınıf öğretmenlerine ilişkin demografik özellikler aşağıdaki tabloda oluşturulmuştur.

Tablo 1. Çalışma grubu sınıf öğretmenlerinin demografik özellikleri

Demografik Özellikler		Çalışma Grubu	
		n	%
Cinsiyet	Kadın	18	45
	Erkek	22	55
Yaş	30 ve altı	7	17,5
	31-40 arası	20	50
	41 ve üstü	13	32,5
Mesleki Kıdem	1-5 yıl	8	20
	6-10 yıl	6	15
	11-15 yıl	16	40
	16 ve üstü	10	25
Eğitim Düzeyi	Lisans	32	80
	Lisansüstü	8	20

Çalışma grubu öğretmenlerine ait demografik özellikler için Tablo 1' e bakıldığında öğretmenlerin %55'ini erkekler oluştururken, %45'ini ise kadın öğretmenler oluşturmaktadır. Katılımcı öğretmenlerin yaşına ilişkin verilere bakıldığında %17,5'i 30 ve altı, %50'si 31-40 arası ve %32,5'i ise 41 yaş ve üstü olduğu görülmektedir. Tablo 1'e göre öğretmenlerin mesleki kıdem bakımından %20'si 1-5 yıl arası, %15'nin 6-10 yıl arası, %40'nın 11-15 yıl arası %25'nin ise 16 yıl ve üstü mesleki deneyime sahip olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi olarak sınıf öğretmenlerinin %80'i lisans öğrenim düzeyindeyken, %20'si ise lisansüstü öğrenim düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmaya dair verileri toplamak için araştırmacı, öncelikle sosyal bilgiler eğitimi ve sınıf eğitimi akademik alan uzmanlarının görüşlerine başvurmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda araştırmacı geri bildirimleri dikkate alarak gerekli düzeltmeleri yapmış ve öğretmen görüşlerine başvurmak için 5 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlamıştır. Ayrıca araştırmanın doküman incelemesi kısmında İlkokul dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan tarih konularının milli bilinç oluşumundaki yerini saptamak amacıyla Tuna Yayıncılık Sosyal Bilgiler ders kitabı (2019) incelenmiştir. Araştırma süreci boyunca dördüncü sınıf Tuna Yayıncılık Sosyal Bilgiler ders kitabı tarih odaklı konuların sadece kültür ve miras öğrenme alanı içerisinde yer aldığından "Geçmişimi Öğreniyorum" ünitesi incelenmiştir. İnceleme süresi boyunca millî bilinç öğelerini kapsayan çeşitli konular saptanmıştır. Tespit edilen bu konu ve içeriğe ilişkin çalışmanın doküman incelemesi kısmına görseller ve tablolar eklenmiştir. Çalışma içeriği ile bağlantı kurularak bu konular da araştırmaya dahil edilmiştir.

Veri Analizi

Çalışma grubunun "ilkokul dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki milli bilincin içeriği ile ilgili görüşlerini" saptamak için hazırlanan görüşme formundan elde edilen verileri analiz etmek için içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi kısmının belli bölümlerinde sınıf öğretmenlerinin görüşleri yer almıştır. Öğretmenlerin verdiği cevapların içeriği, özellikle yüzdelik oranları ve frekans değerleri ile birlikte analiz edilmiştir. Elde edilen veriler, alt kodlar arasında ortak temaların belirlenmesi suretiyle analiz edilmiştir. Görüşme formlardaki cevaplar daha düzenli ve anlaşılır hale getirmek için numaralandırma (Ö1, Ö2, Ö3) sistemi kullanılmıştır. Alt temalar kodlanırken katılımcı sayısının yanı sıra

verilen cevapların kalitesine ve çeşitliliğine odaklanarak daha derinlemesine analiz edilmiştir. Elde edilen kodlamalardan temalar elde edilmiştir.

İlkokul dördüncü sınıf Tuna Yayıncılık Sosyal Bilgiler ders kitabı (2019), doküman analiz yöntemi ile incelenmiştir. Tuna Yayıncılık Sosyal Bilgiler ders kitabı içerisinde “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesi analiz edilip milli bilinç içeriğine dair görseller ve tablolar oluşturulmuştur. Çalışma içerisinde görüşme yöntemi ve doküman analiz yöntemi bir arada kullanılarak araştırma verilerinin çeşitliliği sağlamıştır. Bu durum araştırma sonuçlarının geçerliliğini de arttırmıştır. Görüşme yöntemiyle elde edilen katılımcıların doğrudan ifade ettikleri düşünceler ve duygular doküman analiz yöntemi ile incelenen belgelerdeki bilgilerle desteklenerek daha kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir. Doküman analizinde ve metin içerisindeki analizlerde uzman görüşlerine başvurulmuştur. Bu sayede anahtar kelimelerin belirlenmesi ve dokümanı doğru bir şekilde analiz edilip kategorize edilmesi sağlanmıştır. Doküman analizinde elde edilen tema ve kodlamalar araştırmacının önceden belirlediği problem ve alt problemlerle uyumlu olmalıdır (Şimşek & Yıldırım, 2021). Bu doğrultuda belirlenen anahtar kelimeler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Milli bilinç ile ilgili anahtar kavramlar

✓ Aile	✓ Bayram	✓ Atatürk
✓ Aile birliği	✓ Değer	✓ Başkomutanlık
✓ Aile büyükleri	✓ Dil	✓ Batı Cephesi
✓ Aile geçmişi	✓ Etnografya müzeleri	✓ Cepheler
✓ Aile tarihi	✓ Gelenek ve görenekler	✓ Doğu Cephesi
✓ Aile tarihi çalışması	✓ Halk	✓ Güney Cephesi
✓ Akrabalık	✓ Kültür	✓ İnönü Savaşı
✓ Kronoloji	✓ Maddi manevi değerler	✓ Kahraman
✓ Oyunlar	✓ Millet	✓ Kuvayımillie
✓ Sözlü tarih	✓ Milli kıyafetler	✓ Milli Mücadele
✓ Sözlü tarih aşamaları	✓ Milli kültür	✓ Ordu
✓ Sözlü tarih çalışması	✓ Sanat	✓ Sakarya Zaferi

Bulgular

Görüşme Sonucu Elde Edilen Bulgular

✓ Milli Bilinç Kavramına İlişkin Öğretmen Görüşleri

Milli bilinç kavramına ilişkin görüşlerin belirlenmesi amacıyla öğretmenlere “Sizce milli bilinç nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin vermiş oldukları cevaplar sonucunda elde edilen verilere Tablo 3’de yer verilmiştir.

Tablo 3. Milli bilincin tanımına ilişkin görüşler

1.TEMA: Milli Bilinç kavramının tanımına ilişkin durum		
Alt Temalar	Katılımcılar	f
G.1. Toplumsal Aidiyet	Ö3, Ö5, Ö8, Ö9, Ö11, Ö14, Ö17, Ö18, Ö21, Ö24, Ö28	11
G.2. Kültürel Bilinçlenme	Ö4, Ö6, Ö8, Ö10, Ö16, Ö23, Ö26, Ö31, Ö33, Ö34	10
G.3. Toplumsal Değerler	Ö2, Ö10, Ö12, Ö13, Ö25, Ö27, Ö35	7
G.4. Ortak Duygu	Ö7, Ö15, Ö19, Ö29, Ö32, Ö39	6
G.5. Dayanışma Şuuru	Ö1, Ö2, Ö14, Ö22, Ö36, Ö37	6
G.6. Kolektif Kimlik	Ö3, Ö20, Ö30	3
G.7. Vatan Sevgisi	Ö25, Ö38, Ö40	3
G.8 Tarihsele Geçmiş Bilme	Ö10, Ö30	2

Tablo 3'e bakıldığında çalışma grubu öğretmenlerine yöneltilen "Sizce milli bilinç nedir?" sorusuna öğretmenlerin birbirinden farklı cevaplar verdiği görülmektedir. Katılımcılar bu soruya toplumsal aidiyet (f:11), kültürel bilinçlenme (f:10), toplumsal değerler (f:7), ortak duygu (f:6), dayanışma şuuru (f:6), kolektif kimlik (f:3), vatan sevgisi (f:3), tarihsel geçmişi bilme (f:2) olarak görüşlerini beyan ettikleri görülmektedir.

Çalışma grubu öğretmenlerinin "Sizce milli bilinç nedir?" sorusuna verdikleri yanıtlara ilişkin bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir:

"Milli bilinç, yaşadığı toplumun değerlerini, geleneklerini ve göreneklerini ayrıca yaşayış biçimlerini özümsemek ve bunu kendisinden sonra gelecek olan nesle aktarılmasını sağlamaktır." (Ö12)

"Bir milletin aynı duygu ve düşüncelerle birbirine ve devletine bağlı olması herhangi bir dış tehlikeye karşı topyekûn karşı direnmesi demektir. Ayrıca toplumların ortak bir düşünceye dayalı fikir birliği olarak da tanımlanabilir." (Ö14)

Milli Bilincin Gelişme / Oluşma Durumuna İlişkin Öğretmen Görüşleri

Milli bilincin oluşumu ve gelişimine ilişkin görüşlerin belirlenmesi amacıyla çalışma grubu öğretmenlerine "Sizce bireylerde milli bilinç nasıl gelişir?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya katılımcılar tarafından verilen cevaplar sonucunda elde edilen verilere Tablo 4'de yer verilmiştir.

Tablo 4. Milli bilincin gelişme durumuna ilişkin görüşler

2.TEMA: Milli bilincin gelişimine ilişkin durum		
Alt Temalar	Katılımcılar	f
G.1. Ailelerin bilinçli olması	Ö1, Ö2, Ö8, Ö11, Ö12, Ö17, Ö21, Ö23, Ö32, Ö37	10
G.2. Öğretmenlerin duyarlı olması	Ö4, Ö10, Ö16, Ö19, Ö24, Ö27, Ö28, Ö34	8
G.3. Toplumsal değerlerin içselleştirilmesi	Ö5, Ö14, Ö20, Ö30, Ö33, Ö36, Ö38	7
G.4. Medyada eğitici programlar	Ö7, Ö9, Ö15, Ö25, Ö35, Ö40	6
G.5. Kültürel yozlaşmanın engellenmesi	Ö11, Ö13, Ö22, Ö29, Ö39	5
G.6 Sosyal sorumluluk projeleri	Ö3, Ö18, Ö26, Ö31	4

Tablo 4'e bakıldığında çalışma grubu öğretmenlerine yöneltilen "Sizce bireylerde milli bilinç nasıl gelişir?" sorusuna öğretmenlerin birbirinden farklı cevaplar verdiği görülmektedir. Katılımcılar bu soruya ailelerin bilinçli olması (f:10), öğretmenlerin duyarlı olması (f:8), toplumsal değerlerin içselleştirilmesi (f:7), medyada eğitici programlar (f:6), kültürel yozlaşmanın engellenmesi (f:5), sosyal sorumluluk projeleri (f:4) olarak görüşlerini beyan ettikleri görülmektedir.

Çalışma grubu öğretmenlerinin "Sizce bireylerde milli bilinç nasıl gelişir?" sorusuna verdikleri yanıtlara ilişkin bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir:

"Bireylerde milli bilinç öncelikle aile içindeki değerlerin özümsemesi ve çocukluktan bu değerlerin telkin edilmesi ile gelişir. Toplum olarak gerekli hassasiyetin gösterilmesi ile bu durum devam ettirilir. (Ö8)

"Bireylerde milli bilinci geliştirmek için milletin ortak değerlerinden olan bayrak sevgisi, bağımsızlık, vatan sevgisi gibi konulara ağırlık verilerek bu değerlerin özümsemesi milli bilincin gelişmesine katkı sağlayacaktır." (Ö38)

Milli Bilincin Gelişmesinin Önemine İlişkin Görüşler

Milli bilincin gelişmesinin önemine ilişkin görüşlerin belirlenmesi amacıyla çalışma grubu öğretmenlerine "Bireylerde milli bilincin gelişmesi neden önemlidir?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya katılımcılar tarafından verilen cevaplar sonucunda elde edilen verilere Tablo 5'e yer verilmiştir.

Tablo 5. Milli bilinç gelişiminin önemine ilişkin görüşler

3.TEMA: Milli bilinç gelişiminin önemine ilişkin durum		
Alt Temalar	Katılımcılar	f
G.1. Toplumsal Bütünlük	Ö3, Ö5, Ö8, Ö9, Ö14, Ö15, Ö19, Ö21, Ö22, Ö25, Ö26, Ö30, Ö32, Ö39, Ö40	15
G.2. Toplumun devamını sağlama	Ö4, Ö6, Ö12, Ö16, Ö20, Ö28, Ö31, Ö33, Ö36	9
G.3. Milli Kültürü Koruma	Ö2, Ö5, Ö7, Ö18, Ö34, Ö35, Ö37, Ö38	8
G.4. Aidiyet Duyma	Ö1, Ö13, Ö17, Ö29	4
G.5. İşbirliği İçinde Olma	Ö10, Ö23	2
G.6. Sorumluluk Bilinci	Ö8, Ö27	2
G.7. Toplumsal Yozlaşmayı Önleme	Ö11, Ö24	2

Tablo 5'e bakıldığında çalışma grubu öğretmenlerine yöneltilen "Bireylerde milli bilincin gelişmesi neden önemlidir?" sorusuna öğretmenlerin birbirinden farklı cevaplar verdiği görülmektedir. Katılımcılar bu soruya toplumsal bütünlük (f:15), toplumun devamını sağlama (f:9), milli kültürü koruma (f:8), aidiyet duyma (f:4), işbirliği içinde olma (f:2),

sorumluluk bilinci (f:2), toplumsal yozlaşmayı önleme (f:2) olarak görüşlerini beyan ettikleri görülmektedir.

Çalışma grubu öğretmenlerinin “Bireylerde milli bilincin gelişmesi neden önemlidir?” sorusuna verdikleri yanıtlara ilişkin bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir:

“Bir toplumu ya da bir milleti gelecek yıllarda devam ettirmenin yolu milli bilincin gelişmesiyle olur. Dolayısıyla millet olarak var olmanın gerekliliği milli bilincin gelişmesine bağlıdır.” (Ö6)

“Toplumsal bütünlük, ulusal kimlik, vatandaşların devletine olan bağlılığı, kültürel mirasın korunması, ekonomik gelişim, eğitim gibi birçok alanda sürdürülebilirlik için milli bilinç önemlidir.” (Ö5)

Dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında milli bilincin gelişmesi için yer alan konuların yeterliliğine İlişkin Görüşleri

Dördüncü sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih konularının milli bilinç ile bağlantılı olma yeterliliğine ilişkin görüşlerin belirlenmesi amacıyla çalışma grubu öğretmenlerine “4.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih konularının öğrencide milli bilincin gelişmesi için yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya katılımcılar tarafından verilen cevaplar sonucunda elde edilen verilere Tablo 6’da yer verilmiştir.

12

Tablo 6. Milli bilinç ile bağlantılı konuların yeterliliğine ilişkin görüşler

4. Tema: Milli bilinç ile bağlantılı konuların yeterliliğine ilişkin durum			
Alt Temalar	Katılımcılar	f	
Evet	G.1. Ancak, Bilgi Düzeyinde kalma	Ö7, Ö12, Ö14, Ö18, Ö24, Ö28, Ö30, Ö36, Ö40	9
	G.2. Ancak, Öğrenci Düzeyine Uygun olmama	Ö10, Ö6, Ö16, Ö20, Ö22, Ö27, Ö33, Ö37	8
	G.3. Ancak, Etkinlik yetersizliği	Ö8, Ö17	2
	G.1. Farklı Konulara Yer Vermemesi	Ö2, Ö3, Ö5, Ö11, Ö15, Ö21, Ö26, Ö31, Ö32, Ö34, Ö35, Ö38	12
Hayır	G.2. İçerik Yetersizliği	Ö1, Ö4, Ö9, Ö13, Ö19, Ö23, Ö29, Ö39	8
	G.3. Tek Bir Ünitelerde Yer alması	Ö25	1

Tablo 6’ya bakıldığında çalışma grubu öğretmenlerine yöneltilen “4.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih konularının öğrencide milli bilincin gelişmesi için yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna öğretmenlerin birbirinden farklı cevaplar verdiği görülmektedir. Katılımcılar bir kısmı bu soruya evet diyerek ancak bilgi düzeyinde kalma (f:9), ancak öğrenci düzeyine uygun olmama (f:8), ancak etkinlik yetersizliği (f:2) alt temalarında birleşirken; Tablo 4’e göre katılımcıların bir kısmı hayır diyerek yeterli

bulmadıklarını farklı konulara yer vermemesi (f:12), içerik yetersizliği (f:8), tek bir üniteye yer alması (f:1) şeklinde görüş beyan ettikleri görülmektedir.

Çalışma grubu öğretmenlerinin “4.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih konularının öğrencide milli bilincin gelişmesi için yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlara ilişkin bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir

“Evet, kısmen yeterli olsa da milli bilinç konularının öğrencilere tam olarak kavratılabilmesi için çeşitli etkinliklerle öğretim durumlarının zenginleştirilmesi gerekmektedir. Proje ödevleri, müze ve ören yeri ziyaretleri bu konuların somutlaştırması açısından çok önemlidir.” (Ö17)

“Yeterli olduğunu düşünmüyorum. Milli bilinç konuları daha çok bir ünite ve bir konu ile sınırlı kalmıştır. Ağırlıklı olarak bir konu üzerinde ilerlemektedir. Milli bilinç öğelerinin diğer disiplinlerle ilişkilendirilmesi gerektiğini düşünüyorum.” (Ö25)

Milli Bilincin Gelişmesi için, Ders Kitabında Verilebilecek Konulara ilişkin Öğretmen Görüşleri

Öğrencilerde milli bilincin gelişmesi için Sosyal Bilgiler ders kitabında milli bilinçle ilgili yer verilebilecek konulara ilişkin görüşlerin belirlenmesi amacıyla çalışma grubu öğretmenlerine yöneltilen “Öğrencilerde milli bilincin gelişmesi için sizce, 4. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında hangi konulara daha çok yer verilmelidir?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya katılımcılar tarafından verilen cevaplar sonucunda elde edilen verilere Tablo 7’de yer verilmiştir.

Tablo 7. Milli bilincin gelişmesi için ders kitabında yer verilebilecek konulara ilişkin görüşler

5. Tema Ders kitabında milli bilinç ile ilgili verilebilecek konulara ilişkin durum		
Alt Temalar	Katılımcılar	f
G.1. Milli ve Dini Bayramlar	Ö1, Ö2, Ö5, Ö9, Ö13, Ö15, Ö20, Ö26, Ö30, Ö31, Ö36	11
G.2. Tarihi Kahramanlar	Ö4, Ö7, Ö12, Ö22, Ö23, Ö29, Ö34, Ö35, Ö37	9
G.3. Bayrak Sevgisi	Ö3, Ö6, Ö14, Ö25, Ö32, 38, Ö40	7
G.4. Somut kültürel Öğeler	Ö8, Ö11, Ö17, Ö28	4
G.5. Ulusal Savaşlar	Ö10, Ö16, Ö19, Ö39	4
G.6. Geleneksel Oyunlar	Ö18, Ö24, Ö27	3
G.7. Milli Biyografiler	Ö21, Ö33	2

Tablo 7’ye bakıldığında çalışma grubu öğretmenlerine yöneltilen “Öğrencilerde milli bilincin gelişmesi için sizce, 4. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında hangi konulara daha çok yer verilmelidir?” sorusuna öğretmenlerin birbirinden farklı cevaplar verdiği görülmektedir. Katılımcılar bu soruya milli ve dini bayramlar (f:11), tarihi kahramanlar (f:9), bayrak sevgisi (f:7), somut kültürel öğeler (f:4), ulusal savaşlar (f:4), geleneksel oyunlar (f:3), milli biyografiler (f:2) olarak görüşlerini beyan etmişlerdir.

Çalışma grubu öğretmenlerinin “Öğrencilerde milli bilincin gelişmesi için sizce, 4. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında hangi konulara daha çok yer verilmelidir?” sorusuna verdikleri yanıtlara ilişkin bazı görüşlere aşağıda yer verilmiştir.

“Milli kültür içerisinde yer alan dini ve milli bayramlar gibi konular ders kitabında daha fazla yer alması gerekir. Bu konuların daha fazla vurgulanması, öğrencilerde milli bilincin gelişmesine katkı sağlayabilir ve ulusal kimliklerin oluşmasına destek olabilir.”
(Ö5)

“Ders kitaplarımız; Milli Mücadele ve savaş kahramanlarımız, geçmişten gelen Türk devlet ve komutanlarının göstermiş olduğu kahramanlıklardan daha çok bahsetmesi gerekir. Çünkü bir milleti ayakta tutan en önemli öge geçmişten günümüze gelen maddi ve manevi öğeleridir.” (Ö10)

Doküman İncelemesi Yoluyla Elde Edilen Bulgular

İlkokul dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan ünite ve konular içerisindeki milli bilinç öğelerini saptamak amacıyla doküman incelemesi yapılmıştır. Dördüncü sınıf Tuna Yayıncılık Sosyal Bilgiler ders kitabı (2019) “Kültür ve Miras” öğrenme alanı içerisinde yer alan “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesi incelenmiştir. İnceleme sonucunda ünite içerisindeki milli bilinç içeriğini belirlemek amacıyla ders kitabındaki sayfalar görsel olarak eklenmiştir. İnceleme sonucunda ünite içerisinde yer alan milli bilinç içeriği tespit edilirken öne çıkan kavramlar tablo olarak eklenmiştir.

AİLEMİN TARİHİ

Ailenizin tarihini yazmak için hangi yöntemleri kullanır, neler yaparsınız?

Aile, kökleri geçmişe doğru uzanan toplumsal bir kurumdur. Ailelerimizin geçmişinde evlilikler, akrabalık ilişkileri, doğumlar, ölümler ve göçler önemli yer tutar. Pek çok insan da aile büyüklerinin nasıl evlendiklerini, nerelerde yaşadıklarını ve hangi işlerde çalıştıklarını öğrenmek ister.

Aile bireyleri birbirlerine güçlü akrabalık bağlarıyla bağlıdır. Aile birliğini ve akrabalık bağlarını devam ettirebilmek için ailemizin geçmişini bilmemiz gerekir. Ancak aile tarihimizi kitaplarda veya başka bir yerde hazır hâlde bulamayız. Bu nedenle onu kendimiz araştırıp ortaya çıkarmalı ve yazmalıyız.

Aile tarihi hazırlanırken genellikle sözlü tarih yöntemi kullanılır. Sözlü tarih, olayların tanığı olan kişilerle yapılan söyleşilere dayanılarak yazılır.

Aile tarihimizi oluştururken sözlü tarih yönteminin yanı sıra yazılı ve görsel kaynaklardan ve çeşitli nesnelerden de yararlanırız. Fotoğraflar, mektuplar, diplomalar, koleksiyonlar, kıyafetler ve çeşitli ev eşyaları bu tür kaynaklardan bazılarıdır.

Şekil 1. Aile tarihi (s.34)

Şekil 1’de aile, aile birliği, aile büyükleri, aile tarihi, aile geçmişi, akrabalık bağları, sözlü tarih gibi ögeler tespit edilmiştir. Aile kavramı ile annelik, babalık, kardeşlik, akrabalık gibi kavramlar ön plana çıkarılırken; ailelerin geçmiş dönemlerdeki yaşantılarını öğrenmek için aile tarihine ihtiyaç duyulduğunu; aile tarihini öğrenmek için ise sözlü tarih uygulamasının gerekliliğinin önemi vurgulanmıştır.

Sosyal Bilgiler dersinde öğretmenimiz bizlerden sözlü, yazılı, görsel kaynaklardan ve nesnelerden yararlanarak aile tarihi çalışması yapmamızı istedi. Öğretmenimiz bu konuda aile büyüklerimizle görüşmeler yaparak onlardan yardım alabileceğimizi söylemişti. Bunun üzerine ben de ailemizin en yaşlı üyelerinden olan babaannem ile bir sözlü tarih çalışması yapmaya karar verdim. Babaannemden bu konuda yardım sözü aldıktan sonra da hemen hazırlıklara başladım.

İlk olarak görüşme sırasında soracağım soruları bir kâğıda yazdım. Daha sonra babaannemin bu sorulara vereceği cevapları sesli ve yazılı olarak kaydedebileceğim araç gereçlerimi hazırladım.

Hazırlıklarımı tamamladıktan sonra babaanneme soruları sormaya başladım. Babaannemi dikkatlice dinleyip kısa notlar alıyordum, bir yandan da onun konuşmasını cep telefonuma kaydediyordum. Böylece onun söylediği hiçbir sözü kaçırmamaya çalışıyordum.

Biliyor muydunuz?

Sözlü tarih çalışmasının aşamaları şunlardır:

- Görüşme yapılacak kişi belirlenir.
- Görüşme yeri ve zamanı belirlenir.
- Sorular belirlenir.
- Görüşme sırasında kullanılacak araç gereçler hazırlanır.
- Görüşme yapılır.
- Görüşme kayıtları düzenlenerek yazılı hâle getirilir.

Şekil 2. Sözlü tarih ve sözlü tarih aşamaları (s.35)

Şekil 2’de aile tarihi çalışması, aile büyükleri, sözlü tarih çalışması, sözlü tarih aşamaları ögeleri saptanmıştır. Aile tarihinin tespit edilmesinde sözlü tarih uygulamasının öneminden bahsedilirken bu yöntemin uygulanması için aile büyüklerinin geçmişteki anı, hikâye ve deneyimlerinin öne çıkarıldığı görülmektedir.

Fotoğraf albümünü inceledikten sonra babaannem yatak odasına gitti ve elinde bir çantayla geri döndü. Çantadan ilk olarak dedemin ilkökul diplomasını çıkardı. Diplomadaki yazılan güçlüğü okuyabildim. O zamanki diplomalarda öğrencilerin derslerdeki başarı durumları da yazıyormuş. Okuyunca dedemin en çok matematik dersinde başarılı olduğunu öğrendim.

Çantanın içinde ayrıca bir köstekli saat ve ince kâğıtların arasına konulmuş posta pulları vardı. Babaannem, dedemin pullara meraklı biri olduğunu ve bu koleksiyonun ondan kaldığını söyledi.

Babaannemin getirdiği çantada başka ilginç belgeler de gördüm. Bunların arasında eve gelen mektuplar, çocukların ve yakınlarının düğün davetiyeleri vardı. Ayrıca tren biletlerini, aldıkları ilk buzdolabının faturasını bile atmayıp saklamıştı.

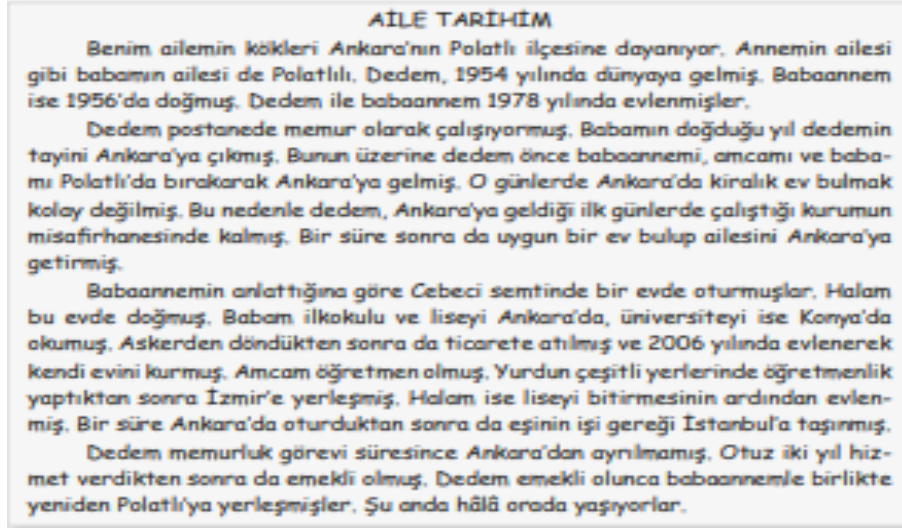
Önümdeki yazılı belgeleri incelerken babamın askeriyken gönderdiği bir mektubu buldum. Mektubu okuyunca babamın askerliğini Kütahya’da yapmış olduğunu öğrendim. O sırada henüz annemle evli olmayan babam, mektubunda ailesini ve evini çok özlediğini yazıyordu.

Babaannemle sohbetimi bitirdikten sonra ona ailemizin tarihi hakkında verdiği bilgiler için çok teşekkür ettim. Sıra, topladığım bilgileri düzenleyerek aile tarihimi yazmaya gelmişti. Önce tuttuğum notları gözden geçirerek önemli olayları kronolojik sıraya koydum.

Şekil 3. Aile mirası (s.36)

Şekil 3’de aile tarihine dair bilgi toplamak için ailenin geçmişten bıraktığı belge ve materyalleri içeren *aile mirası* ögesi öne çıkmaktadır. Bu materyallerin (diplomalar, posta pulları, mektuplar, davetiyeler, eski saatler) aile mirasına dair önemli ipuçları barındırdığı görülmektedir. Bu belgelerin aynı zamanda araştırmacıya aile kökenlerini anlamak ve geçmişle olan bağlantılarının güçlendirilmesinde önemli olduğu saptanmıştır.

Şekil 4. Kronoloji (s.37)

Şekil 4’de *kronoloji, sözlü tarih çalışması, aile tarihi* kavramları tespit edilmiştir. Yaşanılan dönemlerdeki önemli olayları genel hatlarıyla belirlemek için kronoloji ögesinin öneminden bahsedilmektedir. Tarihsel olayların analizinde kronoloji ögesi ön plana çıkarılmaktadır. Sözlü tarih çalışması ile beraber toplanan bilgilerin anlaşılabilirlik düzeyini daha yukarılara taşımak için kronoloji kavramının önemi vurgulanmaktadır.

MİLLÎ KÜLTÜR ÖGELERİMİZ

Evinizde millî kültürümüzü yansıttığını düşündüğünüz eserler veya eşyalar var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?

Millet; dil, tarih ve kültür birliği olan insan topluluğudur. Bir milleti oluşturan insanlar çeşitli amaçlarla araç gereçler yapar, yapılar inşa ederler. Duygu ve düşüncelerini söz, yazı, müzik veya resim yoluyla anlatmaya çalışırlar. Sevinçlerini ve üzüntülerini paylaşarak kader ortaklığı yaparlar. Uzun bir zamana yayılan bu yaşantıların sonucunda da millî kültür adı verilen, kendilerine özgü maddî ve manevî değerler meydana getirirler. Böylece her millet; dili, gelenek ve görenekleri, millî kıyafetleri, bayramları, inançları, ahlaki değerleri ve sanat anlayışı ile başka milletlerden ayrılır.

Kökleri tarihin derinliklerine uzanan Türk milleti zengin bir kültüre sahiptir. Misafire kahve ikram etmek, dini bayramlarda büyüklere ellerini öpmek, hastaları ziyaret etmek, sünnet ve düğün törenleri yapmak millî kültür öğelerimizdendir. Ayrıca hepimizin evinde millî kültürümüzü yansıtan eşyalar ve sanat eserleri vardır.

Şekil 5. Milli kültür (s.38)

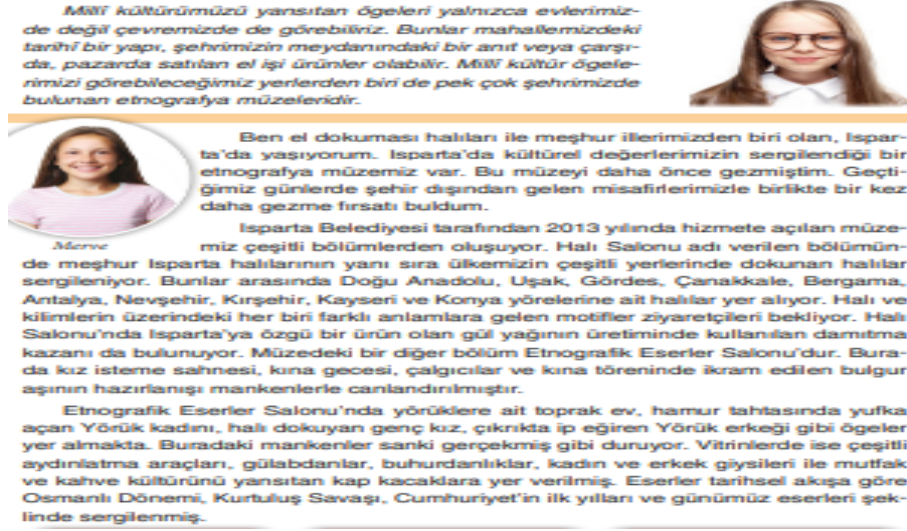
Şekil 5'te millet, dil, tarih, maddi manevi değerler, gelenek ve görenekler, milli kıyafetler, bayramlar, inançlar ve sanat anlayışı gibi milli kültürü temsil eden öğeler tespit edilmiştir. Bu öğelerin milli kültürü oluşturan temel öğeler olduğu ve aynı zamanda bir topluluğun kendine ait yaşam biçimini ifade ettiği görülmektedir. Çeşitli ritüellerin gerçekleştiği dini bayram adet ve törenler, eşya ve sanat eserleri, ise öne çıkan diğer öğeler arasında sayılmaktadır.

Şekil 6. Milli kültür öğeleri: Gelenek ve görenekler (s.39)

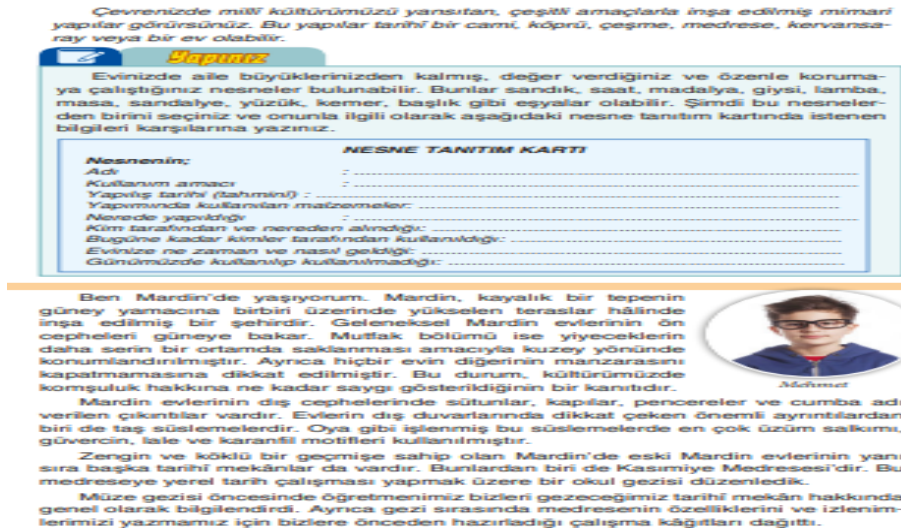
Şekil 6'da *millî kültürün* bir parçası olan *gelenek ve görenekler* tespit edilmiştir. Her milletin kendine ait bir dili, gelenek ve görenekleri, inançları, değerleri, bayramları, giyim-kuşamı, edebi ürünleri, mimari yapısı ve sanat anlayışı olduğu görülmektedir. Bunların içerisinde yer alan gelenek ve görenekler önemli bir yer kapladığı ve geleneklerin;

toplumların kendine özgü oluşturduğu, geçmişten beri süregelen alışkanlıklar, ritüeller ve yaşam tarzlarını ifade ettiği görülmektedir.

Şekil 7. Milli kültür öğeleri: Etnografya müzeleri (s.40)

Şekil 7'de milli kültürün temel öğelerinden etnografya müzeleri tespit edilmiştir. Evlerimizde ve çevremizde milli kültürümüzü yansıtan pek çok öğe bulunduğu bunları sokakta, çarşı-pazarda veya mahallemizin yanı başında görmenin mümkün olduğu görülmektedir. Milli kültürümüzü yansıtan öğelerin her yerde karşımıza çıkabildiği tespit edilen vurgulardan biridir. Bu öğelerden biri olan ve milli kültürün temel taşlarından olan etnografya müzelerinin, ülke tarihini ve kültürünü keşfetme fırsatı sunduğu görülmektedir.

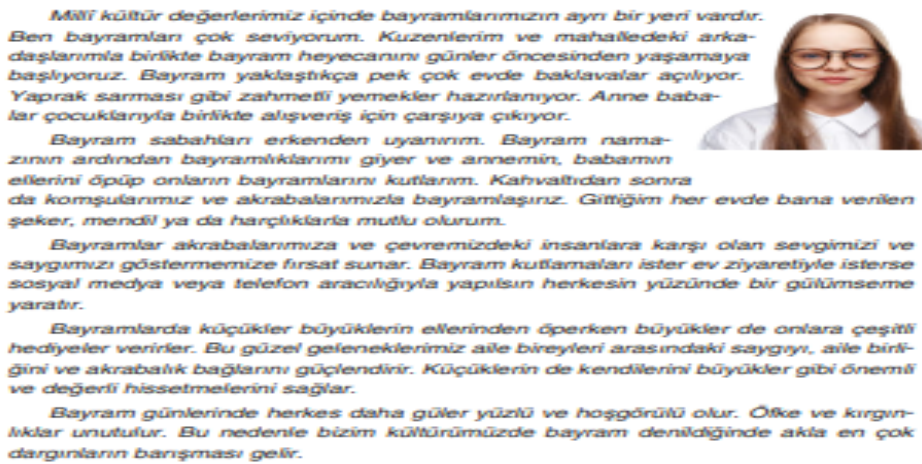
Şekil 8. Milli kültür öğeleri: Mimari yapılar (s.41)

Şekil 8'de *milli kültür* öğelerinden *mimari yapılar* tespit edilmiştir. Görselde bu yapıların dönemin yaygın mimari tarzı hakkında çeşitli ipuçları barındırdığı vurgulanırken sahip oldukları malzemeler ile yapıldığı dönemin kültürel yapısı hakkında önemli ipuçları barındırdığı görülmektedir. Aynı zamanda bu yapıların dönemin kültürel kimliğinin bir yansıması olarak toplumsal dinamikler ve kültürel değerler hakkında daha derin bir anlayışa ulaşmanın mümkün olduğu tespit edilen diğer önemli ipuçlarından olduğu görülmektedir.

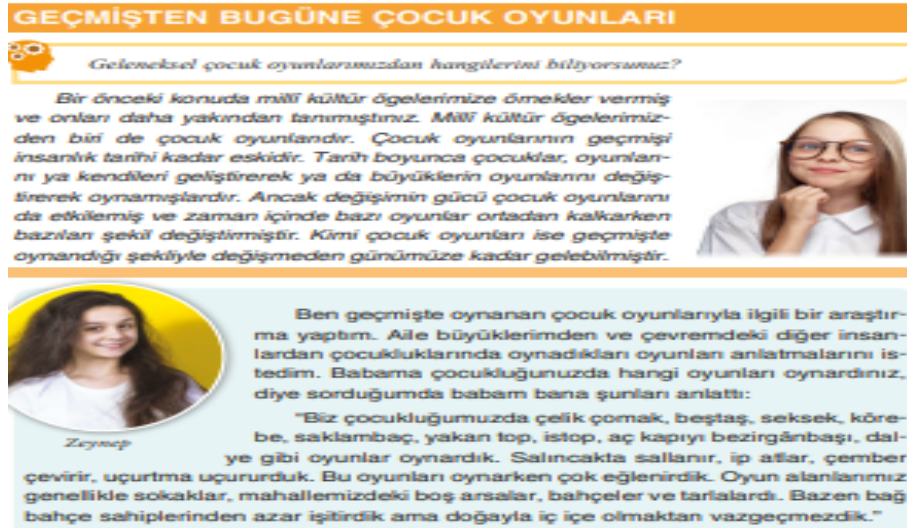
Şekil 9. Milli kültür öğeleri: Medreseler (s.42)

Şekil 9'da *milli kültür* öğelerinden *medreseler* ön plana çıkmaktadır. Medreselerin dönemin eğitim öğretim ihtiyaçlarını karşılayan önemli kurumlar olduğu tespit edilirken aynı zamanda sahip oldukları mimari yapılar ile dönemin mimarisi hakkında çeşitli bilgiler sunduğu görülmektedir. Medreselerin aynı zamanda sosyal yapının bir parçası olarak da işlev gördüğü kültürel gelişim açısından da önemli bir zemin oluşturduğu tespit edilmiştir.

Şekil 10. Milli kültür öğeleri: Dini bayramlar (s.43)

Şekil 10'da *milli kültürün* en önemli öğelerinden biri olan *dini bayramlar* ögesi tespit edilmiştir. Dini bayramların birlik ve beraberliği pekiştiren özel günler olduğu kültürel kimliği korumak adına büyük öneme sahip olduğu vurgulanmıştır. Sahip olduğu birçok değer itibarıyla kültürel mirasın önemli taşıyıcıları arasında görülmektedir. Bu bağlamda bayramların sadece dini ritüellerin gerçekleştiği günler olarak değil sosyal ve kültürel değerlerin taşıyıcısı konumunda olduğu görülmektedir.

Şekil 11. Geleneksel çocuk oyunları (s.44)

Şekil 11'de geçmişten günümüze ulaşmış, *milli kültür* içerisinde önemli bir yer kaplayan *geleneksel çocuk oyunları* tespit edilmiştir. Milli kültür öğeleri içerisinde yer alan çocuk oyunları geçmişinin eskilere dayandığı bu oyunların geçmişten günümüze kadar süregelen bir geleneği temsil ettiği saptanmıştır. Bu oyunlardan bazıları geçmişten süregelen yapısını korurken bazılarının değişikliğe uğrayabildiği, bazısının ise tamamen unutulmaya yüz tuttuğu tespit edilen unsurlardandır.

Şekil 12. Geleneksel çocuk oyunları: Dalye ve saklambaç (s.45)

Şekil 12’de geleneksel çocuk oyunları içerisinde yer kaplayan dalye ve saklambaç oyunları tespit edilmiştir. Milli kültür öğelerinden geleneksel çocuk oyunları, geçmişin izlerini taşıyan bu mirası kuşaktan kuşağa devredebilme özelliği ile ön plana çıktığı görülmektedir. Geleneksel çocuk oyunları içerisinde birçok kural ve becerinin barındığı ve bu durumun çocukların sosyal becerileri üzerinde gelişim fırsatı tanıdığı tespit edilen diğer unsurlardandır.

Şekil 13. Geleneksel çocuk oyunları: Aşık oyunu (s.46)

Şekil 13’de geleneksel çocuk oyunları içerisinde yer alan aşık oyunu tespit edilmiştir. Geleneksel çocuk oyunlarının, kültürel mirasımızı korumak ve çocukların sosyal becerilerini geliştirmelerine katkıda bulunmak amacıyla geçmişten günümüze aktarılan önemli

unsurlardan olduğu görülmektedir. Bu oyunlar geçmişten günümüze değişikliğe uğrasa da sahip oldukları kural ve becerilerinin büyük çoğunluğunu koruduğu tespit edilmiştir.

Şekil 14. Geleneksel çocuk oyunları: Topaç çevirme

Şekil 14’de *geleneksel çocuk oyunları* içerisinde yer alan *topaç çevirme* oyunu tespit edilmiştir. Topaç çevirmenin, geçmişten günümüze ulaşmış çocuk oyunlarından olduğu ve bu oyunun oynama kuralları, yapım malzemeleri tespit edilen öğeler arasında yer almaktadır. Ayrıca bu oyunun günümüzde kural ve yapım malzemesi olarak bazı değişikliklere uğradığı tespit edilen diğer unsurlardandır.

22

Eskiden ülkemizde oynanan çocuk oyunlarını incelediğimizde bunların çoğunlukla evin dışında, bahçede, sokakta veya boş bir alanda oynandığını görürüz. Bu oyunlar, aynı anda birden fazla çocuğun katıldığı grup oyunlarıdır. Günümüzde ise grup oyunları azalırken tek başına oynanan oyunlar artmış ve çocuklar sadece evlerde oyun oynar hâle gelmiştir.

Çocuklar artık zamanlarının büyük kısmını bilgisayar ve televizyon başında geçirmektedir. Bu sebeple özellikle büyük şehirlerde geleneksel oyunlar gibi geleneksel çocukluk da kaybolma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu değişimin başlıca nedenleri teknolojinin gelişmesi ve hızlı kentleşmedir. Boş alanların ve bahçeli evlerin azalması nedeniyle çocuklar arkadaşlarıyla yüz yüze iletişim kurabilme imkânı bulamamaktadır.

Teknoloji sadece çocuk oyunlarını değil oyuncakları da değiştirmiştir. Bugün çoğu el yapımı oyuncakların yerini fabrikalarda üretilen yapbozlar, uzaktan kumandalı arabalar, plastik bebekler, robotlar ve bilgisayar oyunları almıştır.

Şekil 15. Geçmişten günümüze çocuk oyunları (s.48)

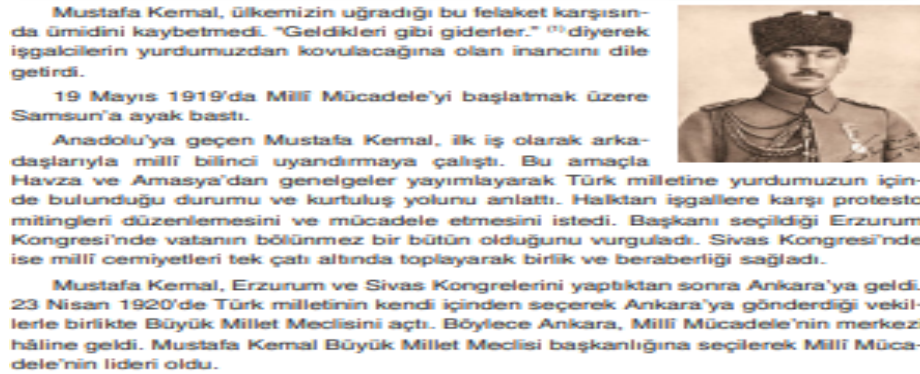
Şekil 15’te *geçmişten günümüze çocuk oyunlarının* tarihsel süreç içerisindeki değişim ve gelişimi saptanmıştır. Tarih boyunca oynanan geleneksel çocuk oyunlarının; zamanla değişime uğradığı, yeni oyunların keşfedildiği ve bu oyunların farklı kültürlerde farklı özellikler kazandığı tespit edilmiştir. Bugün oynanan bazı geleneksel çocuk oyunlarının var

olmakla beraber teknolojinin gelişmesiyle beraber farklı türde oyunlar da ortaya çıktığı görülmektedir. Dalıe, saklambaç, aşık oyunu, topaç çevirme gibi geleneksel çocuk oyunları yerini bilgisayar oyunlarına ve elektronik oyunculara bıraktığı tespit edilen diğer unsurlardandır.

Şekil 16. Milli Mücadele (s.49)

Şekil 16'da milli şuurun ve milli birlik ruhunun en yoğun yaşandığı dönemlerden biri olan *Milli Mücadele* dönemi tespit edilmiştir. Milli Mücadele yıllarının ulusal bilincin en yüksek olduğu ve milletçe ortak dayanışma duygularının en yoğun yaşandığı dönemlerin başında geldiği görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle ayrılan Osmanlı Devleti'nin Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalaması devletin bağımsızlığını ve savunma imkânlarının kaybetmesine sebep olduğu ve bu anlaşmadan faydalanan itilaf kuvvetlerinin Osmanlı Ordusu'nu terhis ettiği ve ülke topraklarını işgal etmeye başladığı tespit edilmiştir.

Şekil 17. Mustafa Kemal Atatürk (s.50)

Şekil 17’de *milli bilinç* ve *Milli Mücadele* ruhunu başlatan *Mustafa Kemal Atatürk*’ün yaptığı çalışmalar tespit edildi. Mustafa Kemal Atatürk’ün Milli Mücadele’yi başlatmak için Samsun’a hareket ettiği ve gittiği yerlerde düzenlediği çeşitli kongre ve genelgelerle milli şuuru uyandırmaya çalışıldığı saptanmıştır. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk’ün başından beri Milli Mücadele’nin başlangıcına liderlik ettiği belirlenmiştir.

Şekil 18. Milli mücadele cepheleri: Doğu cephesi (s.51)

Şekil 18’de *Milli Mücadele* döneminde açılan *Doğu Cephesinde halk, ordu ve komutanların* ortaya koyduğu mücadeleler tespit edilmiştir. Görselde Kazım Karabekir komutasındaki ordunun Ermeniler ile girdiği mücadeleler konu alınmıştır. Bu mücadeleler sonucunda Doğu Anadolu’da elde edilen zaferlerin Milli Mücadele sürecinin anlaşılması açısından önemli bir yere sahip olduğu tespit edilen bir diğer önemli unsurdur.

Şekil 19. Güney Cephesi kahramanları (s.52)

Şekil 19'da milli bilincin sağlayıcı öğelerinden *Milli Mücadele kahramanları* tespit edilmiştir. Görselde Millî mücadele döneminde yoğun çatışmaların yaşandığı Güney Cephesi öne çıkmaktadır. Cephede çatışmalar devam ederken Milli Mücadele kadın kahramanlarından Tayyare Rahmiye Hanım'ın işgaller karşısında ortaya koyduğu mücadeleler saptanmıştır. Milli Mücadele döneminde Kadın kahramanların ortaya koyduğu gayretin önemi tespit edilen diğer öğelerdendir.

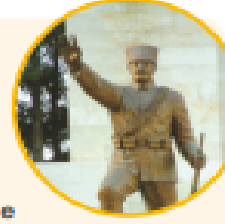

Şekil 20. Güney Cephesi kahramanları: Sütçü İmam ve Ali Saip Bey (s.53)

Şekil 20'de *Milli Mücadele kahramanlarından Sütçü İmam ve Ali Saip Bey* tespit edilmiştir. Görselde Güney Cephesi'nde mücadele etmiş Ali Saip Bey ve Sütçü İmam'ın Fransızlara karşı direniş hareketinin öncüleri olduğu ve düzenli ordunun olamayışı itibarıyla Kuvayımillîye birliklerini örgütledikleri tespit edilmiştir. Fransızlara karşı verdikleri mücadeleler ile kendi bulundukları şehirlerinin bağımsızlık mücadelesini temsil eden önemli sembol ve değerlerden oldukları görülmektedir.

Millî Mücadele’de Güney Cephesi’nin en şiddetli çarpışmaları Antep’te yaşanmıştır. Şahin Bey, Antep savunması sırasında canını bu vatan uğruna feda eden kahramanlarımızdan biridir.

Asıl adı Mehmet Sait olan Şahin Bey, Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında bulundu. Er olarak katıldığı Birinci Dünya Savaşı’nda Çanakkale, Yemen ve Sina cephelerinde savaştı. Gösterdiği başarılarından dolayı subaylığa yükseltildi. Fransızların Antep’i işgal etmesi üzerine Kilis Kuvayımiliye Komutanlığına getirildi. Şahin Bey Kilis-Antep kara yoluna savunma hattı kurarak Fransızların Antep’teki kuvvetlerine destek göndermelerini engelledi.

Fransızlar, Kilis-Antep yolunu açmak için 26 Mart 1920’de Antep’e doğru ilerleyişe geçtiler. Şahin Bey, emrindeki kuvvetiyle üç gün boyunca direndikten sonra şehit düştü. Adına halk tarafından Türküler yakılıp ağitlar söylendi. ⁽¹⁾

Şahin Bey kendisinden Antep yolunu açmasını isteyen Fransız Komutanlığına şu mektubu yazmıştır:

Şekil 21. Güney Cephesi kahramanları: Şahin Bey (s.54)

Şekil 21’de *Güney Cephesi kahramanlarından Şahin Bey* tespit edilmiştir. Görselde Güney Cephesi’nde yoğun çatışmaların yaşandığı bir diğer şehir olan Antep’te ortaya koyduğu bağımsızlık ve mücadelesi konu alınmıştır. Antep’in Milli Mücadele için kritik bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Şahin Bey’in işgaller karşısında ortaya koyduğu liderlik ve direniş onu Antep’in önemli sembol ve değerlerinden biri olduğunu göstermektedir.

Batı Cephesi’nde Savaş

Kurtuluş Savaşı sırasında milletimizin mücadele ettiği işgal güçlerinden biri de Yunanlar idi. Yunanlar 15 Mayıs 1919’da İzmir’e asker çıkardılar. Ardından da Ege’nin iç kesimlerine doğru ilerlemeye başladılar. Böylece Millî Mücadele’mizin Batı Cephesi açılmış oldu.

İzmir’in işgaline karşı ilk tepki gazeteci Hasan Tahsin’den geldi. İzmir’de yayımlanan Hukukubeşer gazetesinin başyazarı Hasan Tahsin 15 Mayıs 1919 sabahı İzmir nih-tımına çıkan Yunan askerlerine ilk kurşunu atarak Millî Mücadele’nin sembol isimlerinden biri oldu. Hasan Tahsin çıkan çatışmada şehit düştü. Ancak onun bu kahramanca hareketi Türk milletinin direniş azmini güçlendirdi. ⁽¹⁾

İzmir’in işgali yurt genelinde düzenlenen mitinglerle protesto edildi. Ege’de de halk Yunanların ve yerli Rumların saldırılarına karşı Kuvayımiliye birlikleri kurdu. Her yaştan eli silah tutan gönüllülerce kurulan bu birliklerin liderliğini Yörük Ali Efe gibi halk kahramanları üstlendi.

Yörük Ali Efe 1895’te Aydın’ın Sultanhisar ilçesinin Kavaklı köyünde doğdu. Ege’deki Yunan işgaline karşı Aydın’da ilk Kuvayımiliye teşkilatını kurarak silahlı müca-deleyi başlattı. Yörük Ali Efe, düzenli ordu kurulana kadar Menderes ve yöresi komutanlığını yaptı. Yaklaşık yirmi ay boyunca düşman kuvvetlerinin Aydın üzerinden doğu-ya doğru ilerlemesini engelledi. Düzenli ordunun kurulması üzerine savaş tecrübesine sahip grubu ile birlikte BMM ordusuna katıldı.

Şekil 22. Batı Cephesi (s.55)

Şekil 22’de *Millî Mücadele* çatışmalarının yoğun bir şekilde yaşandığı cephelerden biri olan *Batı Cephesi* tespit edilmiştir. Yunanlıların İzmir’i işgal etmeye başlamasıyla beraber Ali Fuat Paşa ve Albay İsmet komutasındaki ordunun verdiği mücadeleler konu alınmıştır. Bunun yanı sıra Hasan Tahsin ve Yörük Ali Efe’nin işgaller karşısında ortaya koyduğu direnişin Milli Mücadele’nin önemi bakımından öne çıkmaktadır.

Albay İsmet Bey komutasındaki düzenli ordu birlikleri Batı Cephesi'ndeki ilk başarılarını İnönü Savaşlarında kazandı. İnönü zaferleri Türk milletinin TBMM'ye ve düzenli orduya güvenini artırdı. Mustafa Kemal, İsmet Paşa'ya çektiği kutlama telgraflarında "Siz orada yalnız düşmanı değil milletin ters giden talihini de yendiniz." (2) diyerek kazanılan zaferlerin önemini vurguladı.

İnönü Savaşlarında geri püskürtülen Yunan Ordusu, 10 Temmuz 1921'de Ankara'ya doğru yeniden hücumla geçti. TBMM Başkanı Mustafa Kemal, güçlü Yunan taarruzu karşısında kayıp vermemek için ordumuzu Sakarya Nehri'nin doğusuna çekti. Bunun üzerine Afyon, Kütahya ve Eskişehir Yunan işgaline uğradı. Bu zor günlerde TBMM tarafından başkomutanlığa getirilen Mustafa Kemal Paşa, Türk milletinin fedakârlıklarıyla ordumuzun eksikliklerini giderdi. Sakarya Meydan Muharebesi 23 Ağustos 1921'de Yunan Ordusunun hücumuyla başladı. 22 gün geceli gündüzlü devam eden bu büyük savaş Türk Ordusunun zaferiyle sonuçlandı.

Sakarya Zaferi yurdun her yerinde büyük coşkuyla kutlandı. TBMM, kazandığı bu zafer nedeniyle Mustafa Kemal Paşa'ya "Mareşal" rütbesini ve "Gazi" unvanını verdi.

Sakarya Zaferi'nin kazanılmasında cephe-deki Mehmetçik kadar cephe gerisinde memnuniyet taşıyan insanların da önemli payı vardır. O günlerde İstanbul'dan gizlice ele geçirilen silah ve cephaneler Kastamonu'nun Karadeniz kıyısındaki ilçesi İnebolu'ya oradan da Ankara'ya taşınıyordu. Yandaki haritada görülen ve "İstiklal Yolu" adı verilen bu güzergâhtaki en büyük fedakârlığı kadınlar üstleniyordu. Onlardan biri de Kastamonulu Şerife Bacı idi.

Şekil 23. Batı Cephesi savaşları (s.56)

Şekil 23'te *Milli Mücadele* döneminde Batı Cephesinde yaşanan *İnönü ve Sakarya Savaşları* tespit edilmiştir. Bu savaşlarda halkın ve ordunun ortaya koyduğu ortak irade ve şuurun, savaşın zaferle neticelenmesinde önemli bir pay sahibi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk'ün bu zaferlerde kritik bir rol aldığı savaşın nihai amacına ulaşması için gösterdiği gayret tespit edilen diğer öğelerdendir.

Şerife Bacı İnebolu'dan Kastamonu'ya kaşınıyla cephe hane taşıyordu. Genç kadın bir seferinde kafilesinin gerisinde kaldı. Buna rağmen sürekli yağan kar altında gece boyunca yoluna devam etti. Cepheye yüklü kaşınıyla Kastamonu Kışlası önüne kadar gelebildi. Ancak şehre girmeye gücü yetmedi.

Sabah olduğunda yol kenarında duran kaşını arabasının yanına gelenlerin gördüğü manzara dayanılmazdı. Bu kahraman Türk kadını, yorganını taşıdığı top mermilerin üzerine örterek kıymetli yükünü korumak istemişti. Kendisi de kollarını açarak yorganın üzerine kapanmış hâlde soğuktan donakalmıştı.

Cemil ve Rifat Çavuşlar gözyaşları dökerek şehit kadının üzerindeki karları süpürüp onu arabadan indirdiler. Tam o anda yorganın altından gelen bir çığlıkla inildiler. Yorganı kaldırmayla otlara serili top mermileri arasında kundaklı bir kız çocuğuyla karşılaştılar. Annesi top mermileri ıslanmasın ve o donmasın diye kendisini feda etmişti. (2)

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Sakarya Zaferi'ni kazandıktan sonra düşmanı yurttan kesin olarak atmak için harekete geçti. Türk Ordusunu asker sayısı, silah ve cephane bakımından güçlendirerek taarruz hazırlıklarına hız verdi. Bu hazırlıklar sırasında onun en yakın yardımcılarından biri Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa oldu.

Fevzi Paşa 1876'da İstanbul'da dünyaya geldi. Harp Akademisini bitirdikten sonra ordunun çeşitli kademelerinde görev yaptı. Balkan Savaşlarının ardından katıldığı Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale, Kafkasya ve Suriye Cephelelerinde bulundu. Mondros Ateşkes Anlaşması'ndan sonra bir süre İstanbul'da kalan Fevzi Paşa, 1920 yılının ortalarına doğru Ankara'ya gelerek Milli Mücadele'ye katıldı. İlk meclis hükümetinde millî savunma bakanlığı görevini yürüttü. Sakarya Meydan Savaşı öncesinde de bakanlıktan ayrılarak genelkurmay başkanlığı görevini üstlendi.

Şekil 24. Batı Cephesi kahramanları

Şekil 24'te Milli Mücadelenin *Batı Cephesinde* önemli işler yapan *kahramanlar* tespit edilmiştir. Görselde, Batı cephesindeki çatışmalar devam ederken bu süreçte kadın kahramanların önemli bir sorumluluk aldığı görülmektedir. Şerife Bacı gibi birçok kadın kahramanın silah taşımaktan daha birçok hizmete kadar Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasında büyük katkıda bulunduğu tespit edilen diğer öğelerdendir.

Başkomutan Mustafa Kemal, hazırlıkların tamamlanmasının ardından 28 Ağustos 1922'de taarruz (saldırı) emrini verdi. 30 Ağustos'ta Yunan birliklerini Dumlupınar'da kuşattı. Tarihe Başkomutanlık Meydan Muharebesi olarak geçen bu savaş Yunan ordusunun ağır yenilgisiyle sonuçlandı. Bundan sonra Mustafa Kemal'in "Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!"⁽²⁾ emrini alan Türk ordusu 9 Eylül'de İzmir'e girdi. Oradan da Boğazlar bölgesine ve İstanbul'a doğru yürüyüşe geçti. Bunun üzerine savaşı göze alamayan İtilaf Devletleri Türk hükûmetine ateşkes teklifinde bulundu.

Bursa'nın Mudanya kasabasında yapılan görüşmeler 11 Ekim 1922'de ateşkes anlaşmasının imzalanmasıyla sonuçlandı. Bu anlaşmayla işgal altındaki Boğazlar bölgesi, İstanbul ve Doğu Trakya savaş yapılmadan kurtarıldı.

Bizler milletimizin geçmişte uğradığı felaketlerden ve gösterdiği fedakârlıklardan ders çıkarmalıyız. Bir yandan da başta Atatürk olmak üzere kahraman atalarımızla gurur duyup onlardan aldığımız güçle kendimize güvenmeliyiz.

Şekil 25. Başkomutanlık Meydan Muharebesi (s.58)

Şekil 25'te Milli Mücadele döneminin zaferle sonuçlanmasında bir dönüm noktası olan Başkomutanlık Meydan Muharebesi tespit edilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün savaşın kazanılmasında önemli kritik hamleleri ve ileri görüşlülüğü saptanan diğer öğelerdendir. Atatürk'ün bu hamlelerinin mücadelenin zaferle neticelenmesine ve birçok yerin savaş yapılmadan geri kazanılmasında önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Genel olarak dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında milli bilinç ile ilgili yer alan kavramlara bakıldığında; aile, millet, kültür, Milli Mücadele, kahraman ve Atatürk kavramları frekansı yüksek kelime grupları olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelenek ve görenekler, aile birliği, sözlü tarih aşamaları, maddi manevi değerler ve kronoloji kavramları ise geçme sıklığı daha düşük olarak görülmektedir. Ders kitabında yer alan kavramlara ve frekanslarına Tablo 8'de yer verilmiştir.

Tablo 8. Dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında milli bilinç ile ilgili yer alan kavramlar

Kavram	f	Kavram	f
Aile	19	Halk	8
Aile birliği	1	İnönü Savaşı	2
Aile büyükleri	7	Kahraman	18
Aile geçmişi	1	Kronoloji	2
Aile tarihi	8	Kuvayı milliye	7
Aile tarihi çalışması	3	Kültür	27
Akrabalık	3	Maddi manevi değerler	1
Atatürk	10	Millet	21
Başkomutanlık	3	Milli kıyafetler	1
Batı Cephesi	8	Milli kültür	14
Bayram	7	Milli mücadele	24
Cepheler	5	Ordu	3

Değer	7	Oyunlar	8
Dil	2	Sakarya Zaferi	3
Doğu Cephesi	2	Sanat	2
Etnografya müzeleri	4	Sözlü tarih	8
Gelenek ve görenekler	1	Sözlü tarih aşamaları	1
Güney Cephesi	5	Sözlü tarih çalışması	5

Tartışma ve Sonuç

Görüşme sonucu elde edilen verilere ilişkin tartışma ve sonuç

✓ *Milli bilincin tanımına ilişkin elde edilen tartışma ve sonuç*

Milli bilincin tanımına ilişkin elde edilen sonuçlara bakıldığında çalışma grubu öğretmenlerinin birbirinden farklı cevaplar verdiği görülmüştür. Bu farklı cevaplar içerisinde toplumsal aidiyet alt teması ön planda yer almaktadır. Öğretmenler yaptıkları bu tanımlama ile milli bilinci, toplumun bir parçası olma duygusuyla özdeşleşmiş bir kavram olarak görmektedirler. Aidiyet duygusu bireyin kendini bir grup veya topluluk içinde hissetmesini sağlayan önemli bir faktördür. Bu duygu bireyin sosyal ilişkilerini, tutumlarını ve davranışlarına etkilerken aynı zamanda bireyin kendisini nereye ait hissettiği konusunda da önemli bir rol oynar (Sözer, 2019). Ekici vd. (2023) yapmış oldukları çalışmada bireylerde göç sonrası değer değişimi nasıl olur sorusuna katılımcıların “ topluma karşı aidiyet duymama” cevabın frekansı yüksek cevaplar arasında yer almaktadır. Nitekim ait olmak, aidiyet duymak bireysel veya toplumsal düzeyde milli şuurun yerleşmesi açısından büyük öneme sahiptir. Araştırmanın çalışma grubundan elde edilen diğer cevaplara bakıldığında milli bilinci; kültürel bilinçlenme, toplumsal değerler, ortak duygu, dayanışma şuru, kolektif kimlik, vatan sevgisi, tarihi geçmişi bilme olarak tanımlamışlardır. Bu tanımlar bireyin kendini ait hissettiği toplum veya toplumsal gruplarla olan bağlarını ve bu gruplara ait olmanın verdiği sorumlulukları ifade etmektedir.

✓ *Milli bilincin gelişme/ oluşma durumuna ilişkin elde edilen sonuçlar*

Milli bilincin gelişme/ oluşma durumuna ilişkin elde edilen sonuçlara bakıldığında ailelerin bilinçli olması kavramının ön plana çıktığı görülmektedir. Çocukların bağımsız bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri ve kendi kendine yetebilen bilinçli ve üretken bireyler olabilmeleri için gerekli olan beceriler aile eğitimi ile verilmektedir (Tavil & Karasu 2013). Aile, çocukların yetişkinlik dönemlerinde de etkili ve sağlıklı ilişkiler kurmalarına yardımcı

olacak temel taşları atmaktadır. Bu nedenle aile içinde öğretilen değer, kültür ve miras, sorumluluk gibi temel öğeler çocukların toplumda uyumlu bir şekilde yaşamaları ve yaşadığı toplumla olan bağlarını güçlendirebilmektedir. Milli bilincin gelişim ve oluşumunda öğretmenlerin duyarlı olması, toplumsal değerlerin içselleştirilmesi, medyada eğitici programlar cevabı, öne çıkan diğer cevaplar arasında yer almaktadır. Cevaplar içerisinde “medyada eğitici programlar ve toplumsal değerler” arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Medya toplumsal değerlerin aktarılmasında önemli bir araçtır. Rolü gereği insanları bilgilendirme, eğlendirme ve sosyalleştirme görevi bulunmaktadır. Medya sahip olduğu bu rol ile kamuoyunun sağlıklı bir şekilde bilgilенmesini sağlarken buna paralel olarak da sorumlulukları artmaktadır. Bu sorumlulukları da yerine getirirken aynı zamanda toplumsal, siyasal ve kültürel yapının da sağlıklı bir biçimde değişim ve dönüşümüne katkıda bulunur (Ceylan, 2012; Mora, 2008).

✓ *Milli bilincin gelişmesinin önemine ilişkin elde edilen sonuçlar*

Milli bilincin gelişmesinin önemine ilişkin elde edilen sonuçlara bakıldığında toplumsal bütünlük cevabının frekansı yüksek cevap, olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Nitekim Karasu Avcı ve İbret (2018) yapmış oldukları çalışmada 1968, 1998 ve 2005 Sosyal Bilgiler öğretim programının amaçlarını incelemişlerdir. Bu programlar içerisinde en çok tekrar eden kavramlardan biri de toplumsal bütünlük/uyum kavramı olmuştur. Toplumsal uyumun yanı sıra vatandaşlık bilinci, devlet bilinci, millet olma bilinci hukuk kuralları ve toplumsal değerler kategorileri de ön plana çıkmıştır. Toplumsal bütünlük/ uyum bireyin toplum içinde kabul görmesine ve sosyal ilişkilerini güçlendirilmesini sağlar. Bu sayede birey yaşadığı toplumun bir parçası olur, toplum tarafından kabul görüp onaylanır ve toplumsal kimliğin oluşumu hazırlanır.

Çalışma grubu öğretmenlerinden elde edilen diğer sonuçlara bakıldığında toplumun devamını sağlama, milli kültürü koruma, aidiyet duyma, işbirliği içinde olma, sorumluluk bilinci gibi cevaplar ön plana çıkmaktadır. Kültür, toplumları bir arada tutan ve bir milletin ortak bilinç geliştirilmesinde rol oynayan önemli bir unsurdur. Milli kültür ise bir milletin ortak değerleri, inançları anlayışları ve gelenekleri ile oluşturduğu kültürel mirastır. Öğretmenler millî kültürü koruma ve milli bilincin yerleşmesi için bir milletin tarihsel ve kültürel mirasına sahip çıkması bu mirasını koruması ve yaşatması ile ilişkilendirmişlerdir. Bir milletin kültürel yapısını koruması ve sürdürebilmesi için kültürel bilincin oluşturulması

büyük öneme sahiptir (Özçınar, 2020). Eğitim aracılığıyla telkin edilen kültür bilinci, milli beraberlik ve milli şuuru kazandırmak açısından büyük önemli bir rol oynamaktadır (Ceran & Bozarslan, 2013). Ayrıca öğretmenler verdikleri sorumluluk cevabı ile bireylerin kendi toplumlarının geçmişlerini, kültürel miraslarını ve milli değerlerini öğrenmesini bir sorumluluk ve ödev olduğunu bilip buna uygun davranmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Kişi bu sayede yaşadığı topluma daha fazla bağlılık hissedecek onu koruma ve geliştirme sorumluluğunu daha fazla içselleştirecektir.

✓ *Dördüncü sınıf sosyal bilgiler ders kitabında milli bilincin gelişmesi için yer alan konuların yeterliliğine ilişkin sonuçlar*

Milli bilinç ile bağlantılı konuların yeterliliğine ilişkin elde edilen verilere bakıldığında çalışma grubu öğretmenlerinin büyük bir kısmı konuları yeterli bulmamıştır. Konuları yeterli bulmayanların verdikleri cevaplarda farklı konulara yer vermemesi alt teması ön plana çıkmıştır. Dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında kültür ve miras öğrenme alanı içerisinde geçmişimi öğreniyorum ünitesi ağırlıklı olarak milli bilinç öğelerini kapsamaktadır. Kültür ve miras bir toplumun tarihsel, sanatsal, dilsel, geleneksel sosyal unsurlarının nesilden nesile aktarılma sürecini ifade eder (Demirezen & Aktaş, 2020). Geçmişin izlerini taşıyan somut ve somut olmayan öğelere kadar uzanan kültürel ifadeleri kapsamaktadır. Bu bağlamda karşımıza çıkan Sosyal Bilgiler dersi kültür ve miras öğrenme alanı; öğrencilerin kendi geçmişlerini, kültürel değer ve alışkanlıkları öğrenmeleri için kritik bir role sahiptir (Sidekli & Karaca, 2013; Ulusoy, 2009). Tarih odaklı bu konular Türk kültür ve mirasının zenginliğini tanıtarak milli bilincin oluşmasına katkı sunar. Geriye kalan öğrenme alanı içerisinde yer alan ünite ve konular sosyal bilgileri oluşturan diğer disiplinlere odaklanmaktadır. Milli bilinç, bir milletin dil, din, tarih, kültür ve miras gibi çeşitli öğeler etrafında birleşip oluşturduğu farkında olma durumunu ifade eder. Milli bilinci oluşturan çeşitli öğeler mevcuttur. Bunlar milli kültür, milli tarih, milli marş, maddi ve manevi değerler gibi çeşitli öğelerdir. Bu öğelerin bir ünite ve bir öğrenme alanı ile sınırlı kalması öğretmenlerin “tek bir üniteye yer alması” cevabı üzerinde etkili olmuştur. Bunun dışında içerik yetersizliği cevabı da bunu destekler niteliktedir. Milli bilinç konularının yeterliliğine ilişkin “evet yeterlidir” cevabı veren çalışma grubu öğretmenleri ise konuları yeterli bulsa da bilgi düzeyinde kalma, öğrenci düzeyine uygun olmama, etkinlik yetersizliği gibi çeşitli cevaplar vermişlerdir.

✓ *Milli bilincin gelişmesi için ders kitaplarında yer verilebilecek konulara ilişkin sonuçlar*

Milli bilincin gelişmesi için ders kitaplarında yer verilebilecek konulara ilişkin elde edilen verilere bakıldığında milli ve dini bayramlar cevabının ön planda olduğu görülmektedir. Dini ve milli bayramlar, milli bilincin temel sağlayıcı öğelerindendir. Dini bayramlar, dini inanç ve ritüellerin daha yoğun yaşandığı manevi açıdan önemli günlerdir. Milli bayramlar ise bir milletin tarihinde önemli olayların anıldığı ve kutlandığı günlerdir. Bu özel günler millete ait olan kimliği, kültürü koruma ve yaşatma amacı taşır. Bayramlar ülke içinde birlik ve beraberliği pekiştirirken aynı zamanda geçmişteki kahramanlık ve vatan sevgisi gibi değerleri de vurgular. Nitekim Beldağ ve Nalçacı (2015) yapmış oldukları çalışmada değerler kazandırılırken ne tür etkinlikler daha etkili olmaktadır sorusuna öğretmenlerin çoğunluğu “dini ve milli bayramlar” yönünde görüş beyan etmişlerdir.

Çalışma grubu öğretmenlerinin verdiği cevaplardan öne çıkan önemli alt temalardan biri de tarihi kahramanlar olmuştur. Tarihi kahramanlar geçmişte yaşamış insanlık tarihine önemli katkılar sunmuş sembolik değer taşıyan önemli kişilerdir. Milli, manevi ve evrensel değerleri temsil eden iyi seçilmiş kahramanların eğitimde kullanılması, çocukların değerleri öğrenmelerine yardımcı olabilir ve onların karakter gelişimine olumlu katkıda bulunabilir (Karakuş & Çoksever, 2019). Tarihi kahramanlar ve onların hayatlarından alınacak dersleri geniş perspektifte sunan disiplinlerin başında Sosyal Bilgiler dersi gelmektedir. Sosyal bilgiler dersi tarihi konuların hikâyelerle desteklenmesi, güncel olaylarla ilişkilendirmesi ve tarihte önemli işlere imza atan tarihi kahramanların kullanılması sayesinde öğrencilere değerlerin kazandırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Nitekim Faiz ve Karasu Avcı (2019) yapmış oldukları çalışmada değerler eğitiminde tarihi kahramanların önemli bir rolü olduğunu tespit etmişlerdir. Birçok değeri farklı tarihi kahramanlarla özdeşleştiren öğrenciler onları sadece geçmişte yaşayan kişiler olarak değil önemli sembol ve figüranlar olarak görmektedirler.

Doküman incelemesinden elde edilen verilere ilişkin tartışma ve sonuçlar

Doküman incelemesinden elde edilen sonuçlara bakıldığında ilkökul dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında milli bilinç öğelerinin daha çok bir öğrenme alanı ve bir ünite ile sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Kültür ve Miras öğrenme alanı içerisinde yer alan “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesi milli bilinç öğelerinin ağırlıklı olarak yer aldığı konulardan oluşmaktadır. Bu ünite içerisinde Ailemin Tarihi, Milli Kültür Öğelerimiz,

Geçmişten Bugüne Çocuk Oyunları, Bir Kahramanlık Destanı: Milli Mücadele konuları çoğunlukla milli bilinç ögelerini kapsamaktadır. “Ailemin Tarihi” adlı konu içerisinde; aile, aile birliği, aile büyükleri, aile tarihi, aile geçmişi, akrabalık bağları, sözlü tarih, aile tarihi çalışması, sözlü tarih aşamaları, kronoloji, gibi ögeler tespit edilmiştir. “Ailemin Tarihi” konusu ile öğrenciler ailesinin kökenleri, geçmişi, büyükleri ve geçmişten gelen aile kültür ve mirası hakkında bilgi edinme fırsatı bulabilmektedir. Aile büyüklerinden hikâyeler dinlemek, fotoğraflar incelemek, mektupları ve belgeleri okumak gibi yöntemlerle aile tarihi derinlemesine araştırılabilir. Bu yöntemlerin başında gelen sözlü tarih uygulaması bireylerin geçmişteki deneyimlerini paylaşma ve kayıt altına alma fırsatı vermektedir. Sözlü tarih ve sözlü tarih aşamaları ögeleri sayesinde aile üyelerinin kim olduklarını nereden geldiklerini anlamamıza yardımcı olabilmektedir. Nitekim Dere ve Kızılay (2017) yapmış oldukları çalışmada ilkokul 4. Sınıfta sözlü tarih uygulamasının önemini tespit etmişlerdir. Çalışma sonucunda öğrencilerin aile büyükleri veya akrabaları ile gerçekleştirdikleri sözlü tarih görüşmeleri sayesinde geçmişe dair daha derin bir anlayış geliştirmelerine olanak tanımıştır. Bu süreçte, öğrenciler sadece ailelerinin geçmişini öğrenmekle kalmayıp, aynı zamanda o zamanlar yaşanan olayları günümüzdeki durumlarla karşılaştırma fırsatı bulmuşlardır. Aile tarihinin araştırılması, aile büyüklerinin yaşam deneyimlerini mücadelelerini ve başarılarının öğrenmek için bir imkân sunmaktadır. Bu çalışmaları yaparken de doğru kaynaklara başvurmak önemlidir. Yapılacak çalışmaların tümü için öncesi ve sonrası belirli bir düzen içinde olmalıdır. Bu düzen çalışmanın daha tutarlı ve anlaşılır olması için önemlidir. Yapılacak bu düzenin temel sağlayıcı ögesi kronolojidir. Şimşek ve Kolbasar (2020) yapmış oldukları çalışmada kronoloji bilgisi ve becerisi, öğrencilerin zaman algısını geliştirmede ve tarihsel olayları doğru bir şekilde anlamalarında önemli bir rol oynadığını tespit etmişler. Araştırma verilerini doğru bir şekilde sunan kronoloji, yapılacak tarih çalışmaları için uygun referans ve kaynakların kabul görmesini sağlamaktadır. “Milli Kültür Ögelerimiz” adlı konu içerisinde ise millet, din, dil, tarih, maddi manevi değerler, gelenek ve görenekler, milli kıyafetler, bayramlar, inançlar, sanat anlayışı, etnografya müzeleri, mimari yapılar, medreseler gibi temel ögeler ön plana çıkmaktadır. Bu temel ögeler içerisinde yer alan gelenek ve görenekler toplumun geçmişten günümüze taşınan değer, simge ve ritüellerini içermektedir. Her milletin kendine özgü olan bu ritüelleri o milletin kültürel zenginliğini yansıtır. Milli kültürü yansıtan çeşitli ögeler

mevcuttur. Bunları çevremizde ve evlerimizde görmek mümkündür. Çevremizde bulunan cami, kilise, medrese ve tarihi yapılar, farklı bilgi ve eserlerin sergilendiği etnografya müzeleri bunlardan bazılarıdır. Ayrıca milli kültürün en önemli öğelerinden biri olan dini ve milli bayramlar, birlik ve beraberliği pekiştiren paylaşmayı ve dayanışmayı sağlayan özel günlerdir. Bu özel günler kültürel mirasın yaşatılması ve ulusal şuurun yerleşmesi açısından da önemlidir. Bu sayede öğrencilere kültür ve miras ile ilgili zengin bir içerik sunularak Türk kültürünü ve maddi manevi değerlerin kazandırılması hedeflenmektedir (Kara & Tokmak, 2023). “Geçmişten Günümüze Çocuk Oyunları” adlı konu içerisinde millî kültürün önemli parçalarından olan çocuk oyunları tespit edilmiştir. Geçmiş çok eskiye dayanan bu çocuk oyunları bir değişim ve gelişim ile günümüze kadar varlıklarını korumuşlardır. Geleneksel çocuk oyunlarının önemli parçalarından olan dalye, saklambaç, aşık oyunu, topaç çevirme bunlardan bazılarıdır. Geleneksel çocuk oyunları kültürün önemli bir parçası olarak görülmektedir. Bu oyunlar sayesinde çocuklar bir arada eğlenmenin, dayanışmanın ve birbirleri ile iletişim kurmanın önemini fark eder. Çelik (2020) yapmış olduğu çalışmada geleneksel çocuk oyunlarının bir toplumun kültürel mirasının önemli bir parçası olduğu ve bu oyunların çocukların öz denetim, problem çözme, sosyal becerilerinin (iletişim, iş birliği vb.) gelişimi gibi konularda yardımcı olduğu sonucuna varmıştır. “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesi içerisinde son konu olan Bir Kahramanlık Destanı: Milli Mücadele, milletçe ortak değer ve amaçlar etrafında birleşerek girişilen bağımsızlık mücadelesini konu almaktadır. Utkugün ve diğ. (2024) yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin Millî Mücadele dönemine yönelik tarihsel empati geliştirmeleri ve bu dönemin koşullarını değerlendirme becerileri üzerine odaklanmaktadır. Öğrencilerin, Millî Mücadele yıllarının zorlu koşullarını hissederek, o dönemdeki askeri malzeme ve iâşe ihtiyaçlarını tarihsel bağlam içerisinde anlama çabalarının önemi vurgulanmaktadır. Bu süreçte, öğrencilerin yalnızca tarihi bilgileri aktarmakla kalmayıp, aynı zamanda dönemin duygusal ve sosyal yapısını da kavrayabildikleri anlaşılmaktadır. Konu içerisinde Mustafa Kemal Atatürk, kongre ve genelgeler, milli egemenlik, Milli Mücadele, Milli Mücadele cepheleri, Milli Mücadele kahramanları gibi çeşitli öğeler öne çıkmaktadır. Milli mücadele cephelerinde ise doğu, güney ve batıda yaşanan çatışmalar ve bu çatışmalarda savaş kahramanlarının gösterdiği fedakârlıklar ve mücadeleler konu alınmıştır. Egemenlik, bağımsızlık, milli, kahraman gibi kavramlar metinler içerisinde frekansı yüksek kelime grupları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öneriler

- ✓ Sosyal Bilgiler içerisinde yer alan ünite ve konularda milli bilinç öğelerine daha çok yer verilebilir.
- ✓ Milli bilinç öğeleri kültür ve miras öğrenme alanı ile sınırlı kalmayıp, birden fazla öğrenme alanı ile ilişkilendirilebilir.
- ✓ Milli bilincin sağlanması için bireysel değil toplumsal bütünlük kavramı vurgulanmalı, bunun için de okul ve aile iş birliği içinde olmalıdır.
- ✓ Milli bilinci kazandırmak için teorik bilgilerden ziyade uygulamaya dayalı eğitime önem verilebilir.
- ✓ Öğrencilere uygulama gerektirecek alanlarda sözlü tarih, gezi, gözlem gibi tekniklerden faydalanmaları sağlanabilir.

Bilgilendirme

Bu çalışma, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Etik Kurul Belgesi

Etik Kurul Komisyon Adı: Dicle Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Etik Kurul Belgesi Sayı ve Numara: 06/12/2023-663.05/616466

Yazar Katkı Beyanı

Abdumelik DOĞAN: Kavramsallaştırma, verilerin toplanması, denetim, inceleme-yazma ve düzenleme

Özcan EKİCİ: Denetim, inceleme-yazma ve düzenleme

Kaynaklar

- Beldağ, A., & Nalçacı, A. (2015). İlköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler dersindeki değerlerin kazandırılması ile ilgili öğretmen görüşleri. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 6(21), 67-81.
- Bulut, B. (2011). *İlköğretim 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında yer alan konuların tarih bilinci oluşturmadaki etkililiğinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Elazığ ili örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Ceran, D., & Bozarslan, Y. (2013). İlköğretim ikinci kademe 7. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan "millî kültür" temasındaki metinlerin nicelik ve Türkçe programına uygunluk açısından değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 270-286.
- Ceylan, Y. (2012). Toplumsal değerler ve medya etiği. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 45-58.
- Collingwood, R. C. (2007). *Tarih tasarımı*. (K. Dinçer, Çev.) Doğu Batı Yayınları.

- Çakmak, Z., Akgün, İ. H., & Salur, M. (2022). Sosyal bilgiler eğitiminde tarih konuları ile ilgili yapılmış tezlerin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(82), 528-545.
- Çelik, A. (2020). Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan becerilerin öğretiminde kullanılabilecek geleneksel çocuk oyunlarının incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 9(1), 413-424.
- Demirezen, S., & Aktaş, G. (2020). Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin somut olmayan kültürel miras öğretimine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(30), 413-434.
- Dere, İ., & Kızılay, N. (2017). Aile tarihinin araştırılmasında sözlü tarihin kullanımı: İlkokul öğrencilerinin tecrübeleri. *Turkish History Education Journal (TUHED)*, 6(2), 294-323.
- Deveci, M. (2011). Mehmet Âkif Ersoy şiirlerinde millî bilinç üzerine. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* (194), 129-146.
- Ekici, Ö., Doğan, A., & Bakır, S. (2023). Öğretmen görüşlerine göre göçün toplumsal değerlere etkisi. *Tarih Okulu Dergisi*, 16(66), 2656-2680.
- Faiz, M., & Karasu Avcı, E. (2019). Tarihi kahramanların değerler eğitiminde rol model olarak kullanılmasına ilişkin ortaokul öğrencilerinin algıları. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 694-724.
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş*. (Çev. A. Ersoy, & P. Yalçınoglu) Anı Yayıncılık.
- Kara, İ., & Tokmak, A. (2023). Doğal ve kültürel mirasın öğretiminde sosyal bilgiler dersinin yeri ve önemi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13, 177-199.
- Karakuş, N., & Çoksever, P. (2019). Değerler eğitiminde rol model olarak kadın kahramanlar. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 10(20), 46-62.
- Karasu Avcı, E., & İbret, B. Ü. (2018). Toplumsal kimliğin oluşumunda sosyal bilgiler dersinin rolünün incelenmesi: Sosyal bilgiler öğretim programları (1968, 1998, 2005). *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(29), 337-376.
- Keçe, M. (2013). Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan tarih konuları: Öğretmen görüşlerine dayalı nitel bir araştırma. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(4), 343-361.
- Koçoğlu, E. (2013). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının, okul yöneticilerinde olması gereken demokratik tutum ve davranışlara ilişkin görüşleri. *Turkish Studies*, 8(6), 413-430.
- Metin Göksu, M. (2020). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarih konularının öğretimine yönelik görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(5), 1946-1955.
- Mora, N. (2008). Medya ve kültürel kimlik. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(1), 1-14.
- Öksüzoglu, M. K., & Çelikkol, Y. (2021). Sosyal bilgiler öğretimi alanında yapılan lisansüstü çalışmalarda alternatif yöntem ve tekniklere ilişkin bir içerik analizi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87), 33-49.
- Özçınar, A. (2020). Milli Kültür konumuzun ilkökul 4. sınıf programında müze ortamında yansımaları. *Dijital Communication Journal*, 3(33), 14-33.
- Özdemir, M. (2015). Kültürel küreselleşme, millî bilinç ve giresun kültür mirası okumaları. *Fikir, Sanat ve Edebiyatta Töre*(30), 47-49.
- Sezginsoy, B., & Akkoyunlu, B. (2011). Sosyal bilgiler dersinde tarih bilinci oluşturmada dizgeli öğretimin etkililiği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, 411-422.
- Sidekli, S., & Karaca, L. (2013). Sosyal bilgiler öğretiminde yerel, kültürel miras öğelerinin kullanımına ilişkin öğretmen adayı görüşleri. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*(5), 20-38.
- Sözer, A. (2019). Göç toplumsal uyum ve aidiyet. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(28), 418-431.

- Şimşek, A., & Kolbasar, S. (2020). 4. sınıf sosyal bilgiler kitabındaki “milli mücadele” konusunun kronoloji bilgi ve becerilerini kazandırması açısından öğretmen ve öğrenci görüşleri ile incelenmesi. *International Journal of New Approaches in Social Studies*, 4(2), 335-356.
- Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Tavil, Y. Z., & Karasu, N. (2013). Aile eğitim çalışmaları: Bir gözden geçirme ve meta-analiz örneği. *Eğitim ve Bilim*, 38(168), 85-95.
- Turan, R. (2021). Türkiye’de yapılandırmacı yaklaşıma geçişin ilköğretim sosyal bilgiler dersi kapsamında tarih öğretimi üzerindeki etkileri (1998-2018). *Kesit Akademi Dergisi*, 7(29), 153-187.
- Turna, Ö., & Bolat, M. (2015). Eğitimde disiplinlerarası yaklaşımın kullanıldığı tezlerin analizi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(1), 35-55.
- Tüysüz, S. (2019). *4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. Tuna Matbaacılık.
- Ulusoy, K. (2009). Sosyal Bilgiler dersi kültür ve miras öğrenme alanının işlenişinin 4. ve 5. sınıf öğrencileri tarafından değerlendirilmesi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*(18), 1-26.
- Utkugün, C., Yıldırım, R., & Yazıcı, F. (2024). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin bakış açılarından milli mücadele yılları ve Mustafa Kemal Atatürk. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 94-150.
- Yıldız, Ö. (2003). Türkiye’de tarih öğretiminin sorunları ve çağdaş çözüm önerileri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(15), 181-190.
- Yükseler, Y. (2019). *Sosyal bilgiler dersi 5.sınıf konularının tarih bilinci oluşturmadaki etkililiğinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize.